

19.6.2024

EOAK/4983/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

TARKASTUS: NAULAKALLION LASTENKOTI

Tarkastuskohde

Naulakallion lastenkoti

Tarkastusajankohta

21.–22.8. ja 24.8.2023

Osallistujat EOAK:sta

Esittelijäneuvos Tapio Rätty

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

Ulkopuolinen asiantuntija, sosiaalityöntekijä Maija Haapala

Ulkopuolinen asiantuntija, sosiaalityöntekijä Camilla Jokela

Osallistujat tarkastuskohteesta

Laitoksen henkilökuntaa

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT

Sisällysluettelo

1	YLEISTÄ	3
1.1	Oikeusasiamiehen toimivalta.....	3
1.2	Kansallinen valvontaelin.....	3
1.3	Tarkastuksen tarkoitus.....	4
2	NAULAKALLION LASTENKOTI	5
3	TARKASTUKSEN YHTEYDESSÄ HANKITTU AINEISTO	6
4	KESKUSTELUT SIJOITETTujen LASTEN KANSSA	6
4.1	Yleistä.....	6
4.2	Lasten näkemyksiä laitoksen työntekijöistä.....	7
4.3	Lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät	9
4.4	Laitoksen tilat.....	9
4.5	Osallisuus ja tieto omista oikeuksista	11
4.6	Rajoitustoimenpiteet ja laitoksen säännöt	11

5	KESKUSTELUT HENKILÖKUNNAN JA LAITOKSEN JOHTAJAN KANSSA	12
5.1	Yleistä.....	12
5.2	Erityiskoulupaikkojen tarve	13
5.3	Erityinen huolenpito ja päihdehoito Helsingissä	13
5.4	Henkilöstömitoitus	16
5.5	Luvatta poistuminen laitoksesta	17
5.6	Rajoitustoimenpiteet ja haastavat tilanteet	18
5.7	Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma	18
5.8	Sosiaalinen media	19
5.9	Sosiaalityöntekijöistä	20
5.10	Päihdehoidon haasteet.....	20
5.11	Henkilökunnan rekrytointi ja osaaminen	21
5.12	Asiakirjojen ylläpito ja dokumentointi.....	21
5.13	Koulutus rajoituspäätösten tekemiseen	22
5.14	Laitoksesta kadonneet lapset	22
5.15	Mielenterveyspalvelujen saatavuus.....	23
5.16	Työturvallisuus	24
5.17	Muita henkilökunnan esiin tuomia asioita	24
6	ASiantuntijoiden arvio tarkastuskohteesta	25
6.1	Yleistä.....	25
6.2	Sosiaalityöntekijöiden tuki lapsille	25
6.3	Lasten luvattomat poissaolot	25
6.4	Lasten mielenterveys- ja päihdeongelmien hoitaminen	26
6.5	Laitoksen tilojen sisäilmaongelmat	26
6.6	Lasten kokemuksia.....	26
6.7	Työntekijöiden näkemyksiä	27
7	HELSINGIN VALVONTAYKSIKÖN TEKEMÄ TARKASTUS	28
8	ARVIOINTI.....	28
8.1	Työntekijöiden koulutus, osaaminen ja työnohjaus	29
8.2	Naulakallion henkilöstöressurit	31
8.3	Leppälä-osaston tilat	35
8.4	Laitoksesta kadonneet lapset	36
8.5	Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma	41
8.6	Lasten esille tuoma työntekijän käytös	43
8.7	Yhteistyö psykiatrisen erikoissairaanhoidon kanssa ja asiakastietojärjestelmän ongelmat	44
8.8	Rajoituspäätösten kirjaaminen	50
8.9	Sivistykselliset oikeudet.....	52
8.10	Erityisen huolenpidon järjestäminen ja päihdekatkaisu ja -hoito Helsingin omissa yksiköissä.....	54
8.11	Helsingin kaupungin sisäinen valvonta.....	55
9	TOIMENPITEET	55

1 YLEISTÄ

1.1 Oikeusasiamiehen toimivalta

Tarkastus Naulakallion lastenkotiin tehtiin apulaisoikeusasiamies Mikko Sarjan määräyksestä. Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta. Oikeusasiamiehen toimivalta ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin laitoksen johtajalle tarkastuksen aluksi.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Perustuslain 111 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot.

Oikeusasiamiehen tietojensaantioikeus tarkoittaa toisaalta, että viranomaisen tai muun valvottavan on asianmukaisesti ja totuudenmukaisesti annettava kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitykset.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua. Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on 2 momentin mukaan oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

1.2 Kansallinen valvontaelin

Eduskunnan oikeusasiamies on kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan¹ 3 artiklassa tarkoitettu kansallinen valvontaelin. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä.

¹ OPCAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Tehtävä mahdollistaa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla. (laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 11 a §, 11 b § ja 11 g §)

Pääpaino kansallisen valvontaelimen tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua muun muassa antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja (laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 11 e §). Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Yleissopimuksen valinnaisessa lisäpöytäkirjassa vapauden menetyksellä tarkoitetaan kaikenlaista säilöönottoa, vangitsemista tai henkilön asettamista julkisen tai yksityisen valvonnan alaiseksi lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella ilman mahdollisuutta vapautua omasta tahdostaan. Edellä todettuun sisältyvät myös lastensuojelulain perusteella laitoksiin sijoitetut lapset (HE 182/2012 vp).

Tarkastuksella olivat mukana asiantuntijat sosiaalityöntekijä Maija Haapala sekä sosiaalityöntekijä Camilla Jokela.

1.3 Tarkastuksen tarkoitus

Ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua laitoksen tiloihin ja toimintatapoihin sekä arvioida lastensuojelulain noudattamista laitoksessa ja sijoitettujen lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Tarkastuksen aluksi tarkastajat esittelivät itsensä laitoksen johtajalle ja hänelle annettiin apulaisoikeusasiamiehen tarkastusmääräys, oikeusasiamiehen toimintaa koskeva esite sekä oikeusasiamiehen kansallisen valvontaelimen toimintaa koskeva esite.

Tarkastuksella keskityttiin lasten kanssa käytyjen keskustelujen lisäksi keskusteluihin henkilökunnan kanssa. Teemoina henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa olivat työntekijöiden jaksaminen, työvälineet, laitoksen henkilöstöresursointi, työntekijöiden koulutus ja uusien työntekijöiden perehdytys.

Työntekijät kertoivat myös näkemyksiään lastensuojelulain ja käytännön lastensuojelutyön ongelmista.

Tarkastuksella arvioitiin lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lasten kohtelua laitoksessa. Toinen tärkeä teema oli lapsen tarvitseman päihdehoidon ja mielenterveyspalvelujen toteutuminen sijoituksen aikana.

Tarkastuksella selvitettiin myös lasten luvattomiin poissaoloihin varautumista, laitoksesta kadonneiden lasten etsintään liittyviä seikkoja ja sitä, miten yhteistyö poliisin kanssa on toteutunut sosiaaliviranomaisen tekemän virka-apupyynnön jälkeen.

Tarkastus ei kuitenkaan ole tyhjentävä arvio Naulakallion lastenkodista.

2 NAULAKALLION LASTENKOTI

Naulakallion lastenkoti toimii kahdessa toimipisteessä. Toisessa toimipisteessä sijaitsevat erityistason osastot Kuusela, Leppälä ja Saarnila ja toisessa toimipisteessä vaativan tason yksiköt Intro 1 ja Intro 2.

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan verkkosivujen mukaan sijoitetut lapset harjoittelevat laitoksessa aikuisten ohjauksessa erilaisia arjen käytännön taitoja ja elämänhallintaan liittyviä asioita. Laitoksessa opetellaan pitämään huolta itsestä ja huomioimaan muita. Laitoksessa on säännöllinen päivärytmi ja arkeen kuuluvat muun muassa yhteiset ruokailut, siivoaminen, osastokokoukset, yhteiset osastoillat sekä vapaa-aika, jolloin lapsi voi nähdä ystäviään myös laitoksen ulkopuolella.

Naulakallioon sijoitetut lapset käyvät koulua eri paikoissa; osa lapsista käy erityistä tukea koulunkäyntiin tarjoavaa Naulakallion koulua, osa lähikoulua ja osa muuta koulua.

Jokaisella lapsella on nimetty omahoitajapari, joka on ensisijaisesti vastuussa lapsen asioista. Omahoitajat pitävät erityistä huolta siitä, että lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta tärkeät asiat otetaan huomioon ja lapsen tarpeisiin vastataan yksilöllisesti.

Kaupungin verkkosivujen mukaan hoitotyötä raamittaa vastuusosiaalityöntekijän lapselle laatima asiakassuunnitelma. Lapsella on lisäksi laitoksessa laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelma, jonka omahoitajat ovat tehneet yhteistyössä lapsen, hänen vanhempinsa, osaston muiden aikuisten ja laitoksen psykologin kanssa. Suunnitelmassa huomioidaan lapsen elämän kaikki osa-alueet. Hoito- ja kasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan yhdessä kuukausittain. Lapsella on myös oma viikko-ohjelma, jonka hän laatii omahoitajan kanssa.

Verkkosivujen mukaan osastot Intro 1 ja Intro 2 muodostavat Naulakallion lastenkotiin kuuluvan päihdepysäytys- ja mielenterveysyksikön. Osastoilla hoidetaan pääasiassa 16–17-vuotiaita lapsia, jotka tarvitsevat pysäyttävää, arvioivaa ja kuntouttavaa päihdehoitoa sekä tukea mielenterveydellisissä asioissa. Kummallakin osastolla on kuusi paikkaa.

Introssa hoito alkaa verkkosivujen mukaan aina pysäytys- ja arviointijaksolla. Sen tarkoitus on pysäyttää lapsen vakava päihteidenkäyttö ja muu hänelle itselleen vahingollinen käyttäytyminen. Pysäytys- ja arviointijakso mahdollistaa lapsen elämäntilanteen kokonaisvaltaisen kartoittamisen, yksilöllisen hoidon tarpeen arvioinnin ja jatkohoidon suunnittelun yhdessä lapsen, perheen ja hänen verkostonsa kanssa. Arvioinnista ja hoidosta vastaavat lapselle nimetyt omahoitaja ja omasairaanhoitaja muun työryhmän, psykologin ja lääkärin kanssa.

Pysäytys- ja arviointijakso kestää vähintään 30 vuorokautta. Jakson aikana lapsen liikkumisvapautta ja yhteydenpitoa rajoitetaan. Myös mahdollinen koulunkäynti tai töissä käynti keskeytyy. Jakson jälkeen lapsi voi palata kotiin, toiseen lastenkotiin tai jatkaa Introssa.

3 TARKASTUKSEN YHTEYDESSÄ HANKITTU AINEISTO

Naulakallion lastenkoti toimitti tarkastuksen jälkeen eräitä sijoitettuja lapsia koskevia päätösasiakirjoja sekä lapsia koskevia muistiinpanomerkintöjä (päivittäiskirjauksia).

Laitosta pyydettiin toimittamaan myös satunnaisesti valittuja Apotti-tietojärjestelmästä tulostettuja päätöksiä, muutamia lapsista laadittuja ja poliisille toimitettuja riskiarviolomakkeita, hyvää kohtelua koskevia suunnitelmia ja osastojen sääntöjä. Lastenkoti toimitti myös Naulakalliossa tehtyjä SPro-ilmoituksia (vuodesta 2022 lukien).

Helsingin sisäinen tarkastusyksikkö toimitti tarkastuspöytäkirjan Naulakallioon tehdystä tarkastuskäynnistä. Käytävissä oli lisäksi muuta Naulakallion toimintaa kuvaavaa materiaalia.

4 KESKUSTELUT SIJOITETTUIJEN LASTEN KANSSA

4.1 Yleistä

Tarkastuksella keskusteltiin Naulakallion jokaisella osastolla kolmena eri päivänä henkilökohtaisesti yhteensä yli 15 sijoitetun lapsen kanssa. Tässä pöytäkirjassa ei erotella osastokohtaisesti lasten kertomaa, vaan keskustelut on yhdistetty samaan osioon.

Keskustelut käytiin lapsen osoittamissa tiloissa, joita olivat esimerkiksi lapsen oma huone, laitoksen neuvottelutilat ja muut laitoksen tilat. Muutama keskustelu käytiin lasten toiveesta siten, että mukana

keskustelussa oli samaan aikaan useampia lapsia. Laitoksen työntekijät eivät osallistuneet tarkastajien ja lasten välisiin keskusteluihin.

Lapset kertoivat tarkastajille omin sanoin ja yksilökohtaisesti Naulakallion osastojen käytännöistä, tavoista, säännöistä ja oman sijaishuoltonsa järjestämisestä Naulakalliossa. Keskustelut lasten kanssa olivat vapaamuotoisia, ja keskusteluissa lapset saivat tuoda esille niitä asioita, joista itse kokivat tärkeäksi kertoa tarkastajille. Tämän lisäksi lapsille esitettiin tarkentavia kysymyksiä muun muassa laitoksen käytännöistä ja rajoituksiin liittyvistä toimintatavoista.

Lapsilla ei ollut etukäteen tietoa oikeusasiamiehen ennalta ilmoittamattomasta tarkastuksesta tai siitä, mistä asioista heidän kanssaan keskustellaan. Lasten kanssa käydyt keskustelut tapahtuivat lasten ehdoilla, ja keskustelujen sisältö määräytyi sen mukaan, mikä oli lapsen sen hetkinen tilanne Naulakalliossa.

Eräiden lasten yhdessä kertomaa asiaa selvitettiin erikseen lasten luvalla jo tarkastuksen aikana laitoksen työntekijöiden kanssa, ja erään lapsen kertomaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön ongelmista ryhdyttiin selvittämään erillisessä kantelumenettelyssä.

Lapset olivat pääosin tyytyväisiä elämäänsä Naulakalliossa. Intro-osastoilla useat lapset kuitenkin kertoivat, etteivät he mielestään aina saaneet tarpeidensa mukaista terveydenhuoltoa laitoksessa ollessaan. Introssa jotkut lapset arvostelivat myös ulkoilutilaa ja lapsiin kohdistettuja rajoitustoimenpiteitä. Lapsilla ei ollut juurikaan käsitystä heidän omista oikeuksistaan ja siitä, miten he saisivat äänensä kuuluviin oman sijaishuoltonsa järjestämisessä.

Useat lapset vertasivat Naulakallion lastenkotia aikaisempiin sijoituspaikkoihinsa ja pitivät Naulakalliota edellisiä laitoksia parempana paikkana. Joillakin lapsista oli kokemusta yli viidestä eri laitoksesta, yhdellä oli ollut jopa 10 aiempaa sijoituspaikkaa. Monet lapset kertoivat ohjaajien kohtelevan lapsia paremmin Naulakalliossa kuin aiemmissa laitoksissa.

4.2 Lasten näkemyksiä laitoksen työntekijöistä

Lapset kertoivat pitävänsä joitakin ohjaajia kireinä ja ankarina, ja osa tekee liian nopeasti ratkaisuja. Toisaalta lapset mainitsivat nimeltä ohjaajia, joita pitivät kivoina ja joilla on lasten mielestä ”hyvä huumori”. Lapset kertoivat, että heidän mielestään osa laitoksen työntekijöistä saattaa käyttää valtaansa väärin esimerkiksi uhkailemalla perusteettomasti rajoitustoimilla, ja he soveltavat sääntöjä eri tavalla esimerkiksi lapsen sukupuolen perusteella.

Joissakin keskusteluissa kävi ilmi, että lasten mielestä työntekijöillä ei ole yhdenmukaista linjaa sääntöjen soveltamisessa, ja muutamat

lapset arvioivat, että ohjaajat laativat ”omia” sääntöjä. Lasten mukaan työntekijät eivät pyri perustelevaan erilaisia käytäntöjään tai sääntöjen erilaista soveltamista, vaan ennemminkin saattavat suuttua lasten esittämistä sääntöihin ja erilaisiin käytäntöihin liittyvistä kysymyksistä.

Lapset arvostelivat laitoksessa käytössä olevaa hiljaista tuntia, jolloin pitää olla omassa huoneessa eikä saa olla yleisissä tiloissa. Lapset pitivät sääntöä perusteettomana ja outona.

Lapset tunsivat työntekijät ja tiesivät, kuka oli vakituinen ja kuka vain tuuraamassa tai paikkaamassa työvuoroissa. Lapset kertoivat laitoksessa olevan mukavia työntekijöistä, mutta lasten mukaan työntekijöillä on liian kiire. Lapset kaipasivat itselleen enemmän aikuisen aikaa ja olivat sitä mieltä, että työvuoroissa pitäisi olla enemmän ohjaajia. Jotkut lapset kertoivat, että jos vanhemmat tulevat käymään, ovat ohjaajat kilttejä, mutta laitoksessa yksin oltaessa saattaa olla eri tilanne.

Lapset kertoivat eräästä työntekijästä, joka oli lasten mukaan eräessä tilanteessa käyttäytynyt ja menetellyt väärin. Lapset kertoivat tehneensä asiasta ilmoituksen muille työntekijöille. Lapset olivat hämmästyneitä mutta tyytyväisiä siitä, että heidän esittämänsä arvostelua ja epäkohtailmoitusta oli ryhdytty tutkimaan ja asia oli selvitetty.

Eräs lapsi kertoi saaneensa apua Intro-osaston sijoituksesta. Lapsen mielestä Intro oli erilainen kuin erityinen huolenpito. Introssa asioita lapsen mukaan työstettiin eteenpäin pikkuhiljaa ja hän viihtyi siellä. Introssa ohjaajat ja toiset nuoret olivat kivoja. Lapsi oli halunnut jäädä Introon, siellä oli ystäviä, ohjaajat mukavia, he välittivät ja halusivat auttaa.

4.3 Lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät

Lapsilla oli vaihtelevia kokemuksia omista sosiaalityöntekijöistään. Osan lapsista mukaan sosiaalityöntekijöillä ei ollut heille aikaa, mutta osalla lapsista oli hyvä ja luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijäänsä.

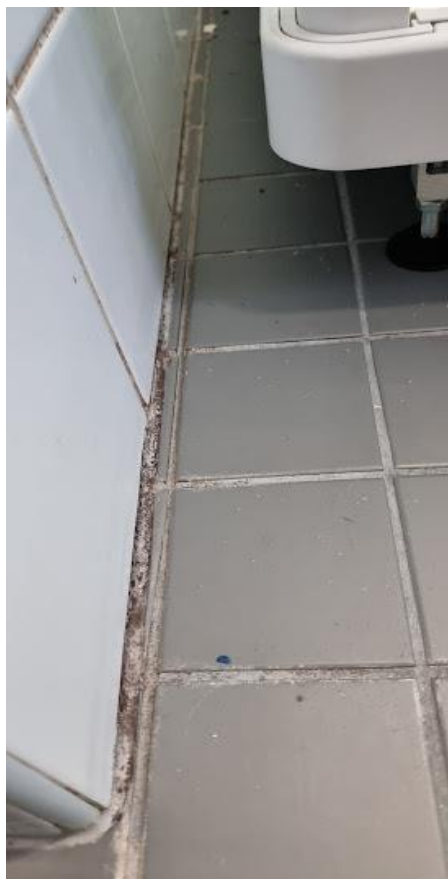
Eräs lapsi kertoi, että sosiaalityöntekijän kanssa sujuvat kaikki jutut, mutta hän ei ole kuitenkaan kauheasti yhteydessä. Lapsi koki, että sosiaalityöntekijä on yhteydessä, jos tapahtuu joitakin huonoja asioita. Viimeksi lapsi oli jutellut sosiaalityöntekijänsä kanssa kaksi kuukautta aikaisemmin.

4. Laitoksen tilat

Useissa keskusteluissa lapset toivat esiin, että eräällä osastolla on sisäilmaongelma. Lapset itse arvioivat, että osaston tiloissa on hometta ja esittelivät muun muassa pesutilojen kuntoa, jossa oli havaittavissa silmämääräisesti hometta/kosteusvaurioita.

WC-tilojen lattia

WC-tilojen lattia

Kosteudesta kärsinyt kaapisto

Osastolla oli myös lasten käyttämä pelitila, jossa sisäilma aiheutti oireita lapsille. Tarkastuksella kyseisellä osastolla keskusteltiin usean nuoren kanssa tässä tilassa ja sisäilma aiheutti oireita myös tarkastajille.

Lapset kertoivat, että osaston lapsille osoitetuissa huoneissa oli talvella liian kylmä ja kesällä liian kuuma (joissakin huoneissa ikkunan avaaminen oli estetty siten, ettei henkilökunnallakaan ollut mahdollisuutta avata ikkunoita).

Lapset kertoivat ilmoittaneensa tilojen epäkohdista useasti henkilökunnalle, mutta lasten mukaan positiivista muutosta ei ollut tapahtunut. Lapset pitivät tätä vääränä, koska he asuvat osastolla ja kyseisissä huoneissa.

4.5 Osallisuus ja tieto omista oikeuksista

Lasten kertoman mukaan he tietävät, että päätöksistä voi valittaa, mutta he eivät tiedäneet, minne valitus menee ja mitä sitten tapahtuu. Lapsille ei ollut selvää, miten esimerkiksi tuomioistuimen valitusprosessi etenee ja mitä se tarkoittaa. Lapset kertoivat, että jos laitoksessa tehdään liikkumisvapauden rajoituspäätös, lapselle annetaan ”lappunen” ja kysytään, että haluaako lapsi tehdä valituksen. Valitus menee lasten mukaan ”vaan jonnekin”.

Lapset eivät tiedäneet kantelumenettelyä ja eri viranomaisista, jotka niitä käsittelevät, eikä siitä, minne he voivat ottaa yhteyttä, jos heillä on kokemus siitä, että ohjaajat tai vaikkapa oma sosiaalityöntekijä on toiminut epäoikeudenmukaisesti tai väärin.

Monet lapset kertoivat, että laitoksen verkkosivuilla mainittu ”oikeudet sijaishuollossa” -esite ei ole heille tuttu.

Laitoksen hyvän kohtelun suunnitelma oli lapsille vieras, eikä heillä ollut tietoa siitä, miten ja miksi se on laadittu ja mikä merkitys suunnitelmalla heille mahdollisesti on.

4.6 Rajoitustoimenpiteet ja laitoksen säännöt

Lapset kertoivat säännönmukaisesti tehdyistä rajoitustoimenpiteistä, erityisesti henkilöntarkastuksista ja kiinnipidoista sekä eristämiseen ryhtymisen alhaisesta kynnyksestä Intro-osastoilla.

Joillakin lapsilla ei ollut selvää käsitystä siitä, mitä rajoitustoimenpiteitä hänelle oli tehty, milloin ne olivat alkaneet ja milloin rajoituksen voimassaolo oli päättynyt. Toisaalta jotkut lapsista kertoivat, että laitoksessa selitetään, miksi päätös on tehty, mutta sosiaalityöntekijä kirjoittaa päätöksen perustelematta sitä etukäteen.

Joidenkin lasten mukaan he eivät olleet saaneet kirjallisia päätöksiä rajoitustoimenpiteistä itselleen. Kaikilla lapsilla ei ollut käsitystä siitä, miten he voivat toimia, mikäli he katsovat, että päätös rajoitustoimenpiteestä on tehty perusteettomasti.

Lasten mukaan laitoksessa on vapaa-aikaa ja kavereiden kanssa saa mennä ulos. Ulos saa lähteä klo. 15.00 ja takaisin pitää tulla 21.00 mennessä. Viikonloppuisin kotiintuloaika on klo. 22.00. Lasten arvion mukaan myöhästymisestä voi tulla liikkumisvapauden rajoitus, mutta yleensä ei tule. Lapset toivat esille, että jos päätöksestä valittaa, sitä ei käsitellä heti, vaan vasta, kun rajoitus on jo päättynyt.

Osa lapsista kertoi, että laitoksessa keskustellaan siitä, miksi rajoitus tehdään ja miten sitä voi lyhentää, ja joustoa on molemmin puolin. Eräs esimerkki oli, että tiistaina oli tullut rajoitus, ja seuraavana maanantaina jo sai lähteä tapaamaan kavereita ja perhettä. Osa kertoi saaneensa päätökset itselleen.

Osaston olohuone

5 KESKUSTELUT HENKILÖKUNNAN JA LAITOKSEN JOHTAJAN KANSSA

5.1 Yleistä

Tarkastuksella keskusteltiin laitoksen johtajan ja johtoryhmän kanssa eri päivinä useita tunteja eri teemoista.

Tarkastajat osallistuivat tarkastuksella myös Naulakallion johtoryhmän kokoukseen. Paikalla kokouksessa oli lastenkodin johtaja, Kuuselan vastaava ohjaaja, Leppälän sairaanhoitaja, Intron johtava ohjaaja sekä Saarnilan vastaava ohjaaja.

Tarkastuksella keskusteltiin lisäksi kaikkina kolmena tarkastuspäivänä Naulakallion osastoilla työskentelevien ohjaajien ja sairaanhoitajien kanssa. Tähän osioon on yhdistetty kaikkien eri osastojen työntekijöiden näkemykset.

5.2 Erityiskoulupaikkojen tarve

Keskusteluissa kävi ilmi, että Naulakallion koulussa, joka sijaitsee laitoksen välittömässä läheisyydessä, käy tällä hetkellä Naulakalliontien osastojen 19 lapsesta ainoastaan viisi lasta.

Naulakallion erityiskoulu on kasvatuksen- ja koulutuksen toimialan koulu ja se palvelee koko Helsinkiä. Tämän takia kaikki ne laitokseen sijoitetut lapset, joille on paikkaa haettu, eivät ole saaneet sieltä koulupaikkaa. Kuitenkin osalla lapsista koulunkäynnin turvaaminen laitoksen välittömässä läheisyydessä olevassa ns. lähikoulussa on ollut perusteena lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisessa.

Johtaja kertoi, että kasvatuksen ja koulutuksen toimialan perusopetuksen jaoston oppimisen tuen yksikön päällikkö tekee päätökset erityiskoulupaikoista. Helsingissä on paljon tarvetta erityisopetuspaikoille. Paikat jaetaan tarveharkinnan sekä saatavuuden perusteella. Laitoksen johtajan mukaan erityiskoulupaikkoja tarvittaisiin ehdottomasti lisää.

5.3 Erityinen huolenpito ja päihdehoito Helsingissä

Laitoksen johtaja kertoi, että Intro-osastoille sijoitetut lapset ovat 13–17-vuotiaita. Näille osastoille sijoitetuilla lapsilla vakava päihdeongelma on yleensä pääsääntöinen syy Introon sijoitukselle. Lapsilla on usein myös erilaisia haasteita mielenterveytensä kanssa.

Lähes kaikilla Intro-osastojen lapsilla on nuoresta iästään huolimatta vahvojen suonensisäisten huumausaineiden käyttöä, joka vakavasti vaarantaa lapsen hengen ja terveyden.

Johtajan kokemuksen mukaan Naulakallion Intro-osaston sijainti metroaseman välittömässä läheisyydessä ei aina tue lapsen vapaaehtoista asettumista päihdehoitoon. Päihteitä käyttävillä lapsilla ja nuorilla ei yleensä ole myöskään kokemusta siitä, että päihdekäyttö aiheuttaisi heille vielä erityistä huolta ja fyysistä tai psyykkistä haittaa heidän omasta mielestään tai näkökulmastaan.

Naulakallion lastenkoti ei tarjoa erityistä huolenpitoa (EHO). Jos lapsi tarvitsee erityistä huolenpitoa, sitä toteutetaan yleensä jossakin koulukodeista. Myös Lausteen kuntoutuskeskukseen on sijoitettu lapsia erityisen huolenpidon jaksolle.

Laitoksen johtaja kertoi, että tammikuussa 2023 Naulakallion lastenkoti joutui ajamaan alas vasta aloittaneen Helsingin kaupungin oman erityisen huolenpidon osaston muun muassa rekrytointivaikeuksien vuoksi. Tällä hetkellä Helsinki ei voi toteuttaa itse päihdekatkaisuun painottuvia (tai muitakaan) erityisen huolenpidon jaksoja. Naulakallion johtaja piti tätä vakavana heikennyksenä lastenkotitoiminnan palveluihin.

Laitos on toivonut päihdehoidon uudistamista lastensuojelussa, ennen kaikkea kestoltaan pidemmän pysäyttävän hoidon mahdollistamiseksi sekä pitkäjänteisen päihdekatkaisun onnistumiseksi. Lastensuojelulain uudistamistyö on kuitenkin pysähtynyt, ja tällä hetkellä lasten heitä itseään vahingoittavan käytöksen pysäyttämiseen on käytössä vain maksimissaan 30 vuorokautta kestävä liikkumisvapauden rajoituspäätös. Syvälliseen päihdetyöskentelyyn tarvittaisiin kuitenkin paljon tätä pidempi jakso, jonka aikana lapsella olisi mahdollisuus pysähtyä ja rauhoittua vastaanottamaan tarvitsemaansa apua ja tukea.

Laitoksen arvion mukaan vaikuttavan hoidon mahdollistamiseen tarvittaisiin ainakin noin neljän kuukauden työskentelyaika. Neljässä kuukaudessa vieroitusoireet olisivat jo poistuneet ja lapsen tilannetta pystyttäisiin paremmin selvittämään.

Laitoksen johtaja kertoi, että Intro-osastoille sijoitettujen lasten tilanne on usein jo asiakasvalinnan yhteydessä todettu sellaiseksi, että pysähtyminen rajoittamisen keinoin on välttämätöntä. Johtaja painotti lastensuojelun suojelutehtävää, joka viranomaisella on alaikäisiin sijoitettuihin lapsiin nähden.

Sijoituksen alkuvaiheen rajoitustoimenpiteiden avulla on tarkoitus turvata lapsen hoito ja huolenpito sekä saada lapsi irtaantumaan huumemaailmasta ja kiinnittää lapsi hoidon piiriin. Nuorimmat lapset pyritään siirtämään Intro-osastolta eteenpäin 30 vuorokauden pysäyttävän hoidon jälkeen.

Aiemmin suunnitelmana oli, että lapset olisivat pysäytysosastolla enintään neljän kuukauden ajan, jonka jälkeen he siirtyisivät pitkäaikaisempaan, kuntouttavaan päihdehoitoon. Lapsille tarkoitettuja kuntouttavaa jatkopäihdehoitoa tarjoavia paikkoja ei Helsingissä kuitenkaan enää oikeastaan ole lukuun ottamatta Outamon lastenkotiin perustettua päihdeosastoa, joka vain osin vastaa tähän jatkohoitotarpeeseen. Outamossa on tällä hetkellä kaksi vaativan tason osastoa, joista toinen on painottunut kuntouttavaksi päihdeosastoksi.

Laitoksen johtaja totesi, että käytännössä varsinkin 17-vuotiaille lapsille ei useinkaan saada järjestettyä jatkosijoituspaikkaa, koska riittävää tukea tarjoavia paikkoja ei yksinkertaisesti ole, tai lapsia ei heidän vakavan oireilunsa ja käyttäytymisensä haasteiden vuoksi haluta tai kyetä ottamaan olemassa olevissa paikoissa vastaan.

Introon sijoitetuilla lapsilla on todella hankala tilanne, joka osaltaan vaikuttaa myös jatkohoitoon, eli uuden sijaishuoltopaikan saamiseen. Tästä syystä lapsi usein päätyy jäämään Intro-osastolle pidemmäksi aikaa. Kaikki Intron hoitopaikat ovatkin yleensä täynnä. Johtaja piti ongelmallisena sitä, että tilanne osastopaikkojen saatavuuden suhteen sumppuuntuu, eli uusia asiakkaita ei pystytä ottamaan pysäytykseen, kun jatkohoitopaikkoja nykyisille lapsille ei löydetä.

Keskusteltiin siitä, että yleisesti huostaanotettujen lasten psykiatrisen sairaalahoidon saatavuus on heikkoa, tai ainakin hyvin vaihtelevaa. Erikoissairaanhoidon psykiatria ja päihdehoitoon erikoistuneiden lääkäreiden saatavuus näyttäytyy vaillinaisena huonontaan tilannetta. Huostaanotetut lapset putoavat liian herkästi pois terveydenhuollon palveluista ja jonoista, osaksi myös siitä syystä, että heidän oma hoitomotivaationsa voi olla heikkoa. Hoitojonoon joutuminen ei tue motivaatiota hoitoon.

Todettiin, että lastensuojelun palvelut, eli huostaanotto ja sijoitus laitokseen eivät lähtökohtaisesti ole riittäviä "hoitotoimia" huonossa psyykkisessä voinnissa olevalle lapselle. Vaikka laitoksessa on moniammatillista osaamista, ei se riitä kaikkeen, vaan erityisiä terveydenhuollon palveluja tarvitaan.

Intro-osastoilla on ostopalveluna hankittu konsultoiva lääkäri, joka käy laitoksessa 16 tuntia viikossa, mikä on laitoksen johtajan mukaan osoittautunut hyväksi määräksi. Lääkäri tapaa sijoitettuja lapsia, on mukana heidän hoidossaan ja tekee johtajan mukaan tiivistä työtä johtavan ohjaajan, sairaanhoitajan sekä muun osaston henkilöstön kanssa. Laitoksessa on oma psykologi. Intro-osastoilla on yhteensä 10 sairaanhoitajan vakanssia, mutta kaikkia vakansseja ei ole tällä hetkellä saatu täytettyä.

Laitoksen sairaanhoitajat tekevät työtä lääkärin ja erilaisten yhteistyötahojen kanssa, mm. Nuorisoaseman sekä nuorten psykiatrisen poliklinikan kanssa. Terveydenhuollon osaaminen on sairaanhoitajilla Naulakalliossa vahvaa ja se painottuu eri osaamisalueisiin kuin sosiaaliohjaajilla. Vakavissa päihdeongelmissa terveydenhuollollinen ja psykiatrinen puoli painottuu, eikä pelkän sosiaalialan koulutuksen omaava työryhmä ole riittävä, vaan tarvitaan moniammatillista työtettä.

Jokaisella lapsella Introssa on oma omahoitajatyöpari, eli sairaanhoitaja ja sosiaaliohjaaja, jotka työskentelevät tiiminä koko lapsen hoitajakson ajan.

Laitoksesta itsenäistyvien, 18 vuotta täyttävien lasten tuen tarpeeseen vastaa Helsingin kaupungin Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityön jälkihuolto ja erityisesti jälkihuollon tehostettu palvelu, joka on niin kutsuttu Tehotiimi.

5.4 Henkilöstömitoitus

Henkilöstömitoitus Intro-osastoilla on (23) 24 työntekijää 12 lasta kohden (marraskuusta 2023 lähtien osastoilla on ollut 24 työntekijää). Laskennallinen henkilöstömitoitus on siten 2,0. Tilanteet Intro-osastoilla ovat kuitenkin osoittaneet, että henkilöstömitoitus voisi olla vielä tätäkin vahvempi. Naulakallion päihdepysäytysosasto on vaativista vaativin, ja sinne voi tulla myös kiireellisesti sijoitettuja päihdeongelmaisia ja mielenterveyden haasteita omaavia lapsia, joiden olosuhteita ja käyttäytymistä ei ennakolta tiedetä.

Laitoksen johtaja toi esille, että muissa Helsingin kaupungin omissa vaativan tason laitoksissa henkilöstömitoitus on 2,2.

Johtajan mukaan vaativan tason osastoilla tulisi olla pienempi määrä lapsia, esimerkiksi viisi lasta per osasto. Ideaalimitoitus olisi, että kuuden lapsen vaativan tason päihdekatkaisussa hoitosuhdeluku olisi 2,5 ja erityisessä huolenpidossa 3. Yleisesti erityistason osastojen mitoituksen pitäisi olla ihan vähintään 1,6.

Keskustelua käytiin siitä, että vaikean henkilökunnan saatavuusongelman ratkaisemiseksi olisi syytä paneutua ongelman juurisyihin ja lisätä ensin oppilaitosten koulutusmäärärahoja ja sitten muun muassa opiskelijoiden tietoisuutta lastensuojelutyöstä opintokokonaisuuksien valintamahdollisuuksista.

Johtaja kertoi, että aiemmin oli mahdollisuus opiskella esimerkiksi lähikasvattajaksi, jolloin koulutustarjonnan valikossa oli jo selkeänä niin sanottu hoivatyön linja. Opiskelijoiden tietoisuutta lastensuojelusta sekä ennen kaikkea lastenkotitoiminnan laitoshuollon työmahdollisuuksista tulisi lisätä.

Johtajan mukaan nykyään tuntuu kuitenkin enemmän siltä, että jo opiskelujen aikana opiskelijoita kehoitetaan suuntautumaan enemmän kolmannen sektorin hanketyöhön tai muihin asiantuntijatehtäviin, kuin lastensuojelulaitoksiin. Askarruttava kysymys tietysti on myös se, kuinka houkuttelevaksi ja kilpailukykyiseksi lastensuojelulaitoksen ohjaajan työ koetaan, ja mitä mielikuvia laitoksessa työskentely herättää. Laitoksissa tapahtuneet ikävät arvaamattomat väkivaltatilanteet yleensä ylittävät median uutiskynnyksen samalla, kun positiiviset asiat eivät. Laitoksen mukaan tämä on valitettavaa, koska lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen ja seuraaminen antaa paljon työntekijälle.

5.5 Luvatta poistuminen laitoksesta

Johtaja kertoi, ettei tällä hetkellä ole pitkäaikaisesti laitoksesta kadonneita lapsia. Jos lapsi katoaa ("lähtee hatkaan"), tehdään lapsesta aina konkreettinen haku- ja etsintäsuunnitelma. Laitoksesta kadonneita lapsia pyritään tavoittamaan soittamalla, viesteillä ja sosiaalisen median kautta. On kuitenkin havaittu, että lapset saattavat toisinaan estää laitoksen numeroista tulevat puhelut. Myös lapsen vanhempia tavoitellaan.

Johtaja kertoi, että lasten etsintään hankitaan tarvittaessa lisäresurssia, mutta laitoksella ei varsinaisesti ole mitään vakituista yöpartiota kadonneiden lasten etsintään tai hakemiseen. Asiassa tehdään aina lapsi- ja tilannekohtaista arviota ja etsimään lähdetään aina, kun tilanne niin vaatii. Laitoksen resurssit ja pääpaino työskentelyssä on kuitenkin paikalla olevissa lapsissa. Naulakallion lastenkodin varalla oleva esihenkilö on apuna tilanteissa ja valmiina tarvittaessa tulemaan paikalle vapauttamaan osaston henkilöstöä etsintätehtäviin.

Helsingin kaupungin lastensuojelussa on oma ohjeistus lasten etsimisestä ja hakemisesta luvattomien poissaolojen aikana sekä eri viranomastahojen rooleista ja vastuista edellä mainituissa tilanteissa. Lisäksi laitoksella on näihin tilanteisiin oma käytännön ohjeistus.

Virka-apupyynnöt tehdään sosiaalipäivystykseen. Lasta koskeva riskiarviointi tehdään aina virka-apupyynnön yhteydessä.

Yhteistyö poliisin kanssa toimii johtajan mukaan vaihtelevasti, ja se tuntuu välillä olevan valitettavan henkilösidonnaista. Johtajan mukaan välillä näyttäytyy siltä, että laitoksesta kadonneet lapset putoavat ihan alas poliisin prioriteeteissa.

Lasten etsintä- tai hakutilanteisiin poliisi saadaan harvemmin mukaan tai paikalle. Poliisi edellyttää lapsesta varmaa havaintoa kyseisestä osoitteesta ja/tai asunnosta ennen kuin poliisi oman ohjeistuksensa mukaan voi toimia. Poliisin tuloa odottaessa lapsi saattaa ehtiä jatkamaan luvatonta matkaansa jo hyvinkin pitkälle.

Johtajan mukaan poliisi tekee jonkin verran hätäpaikannuksia; nykyään niitä tehdään enemmän kuin ennen. Johtajan mukaan hätäpaikannuksia pitäisi tehdä useammin, sillä laitoksesta, varsinkin Introsta, kadonneet lapset ovat lähes aina hatkassa ollessaan hengenvaarassa.

Osastojen akuutteihin väkivalta- tai hätätilanteisiin poliisi saadaan kiitettävästi paikalle turvaamaan ohjaajien tekemää työtä ja rauhoittamaan tilanteita.

5.6 Rajoitustoimenpiteet ja haastavat tilanteet

Naulakalliontien osastoilla tehdään rajoituspäätöksistä eniten liikkumisvapauden rajoittamisia ja myös joitain henkilönkatsastuksia, henkilöntarkastuksia sekä omaisuuden ja lähetysten tarkastuksia. Lapsilla on yleensä omat kännykät käytössään, jos niistä ei ole lapselle haittaa. Mikäli kännykästä on lapselle haittaa, sen käyttöä rajoitetaan sovituksi määräajaksi tai kännykkä otetaan pois ja tehdään valituskelpoinen päätös.

Laitoksen johtaja tekee tarvittaessa yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen virka-aikana. Naulakalliossa on jatkuva varallaolojärjestelmä, jossa johtajan sijaisketjussa olevat johtava ohjaaja sekä vastaavat ohjaajat sijaistavat johtajaa nimettyinä varallaolijoina virka-ajan jälkeen. Helsingin kaupungin linjaorganisaatiossa on tehty päätös johtajan sijaisista ja laitoksen varallaoloketjuun kuuluvista henkilöistä.

Työntekijät toivat esille keinottomuutta haastavista tilanteista selviytymisessä. Työntekijöiden mielestä rajoitustoimenpiteet eivät ole vastaus haastaviin tilanteisiin, vaan tarvitaan lisäresursseja kulloisenkin tilanteen käsittelyyn. Työntekijät toivoisivat heillä olevan enemmän aikaa käydä tilanteita läpi lapsen kanssa.

Työntekijöiden mukaan työryhmän tuki, yhteiset säännöt ja se, että saa tukea työryhmän sisällä, on edellytys työnteon onnistumiselle. Työntekijöiden perehdytystä pidettiin erittäin tärkeänä. Tiimin jäsenten pitää voida luottaa työryhmään. Tämänkin takia tarvitaan esimerkiksi työterveyspsykologin mukaantuloa ja riittävää työnohjausta työn tueksi.

Työnohjausta oli työntekijöiden mukaan yritetty järjestää, mutta vastaavien ohjaajien on pitänyt itse etsiä työnohjaajia. Prosessi työnohjauksen järjestämisessä oli joillakin osastoilla alkuvaiheessa eikä edes tyydyttävällä tasolla. Työnohjauksessa oli tyytymättömyyttä siihen, että kaupungin siihen osoittama raha oli työryhmäkohtainen huomioimatta työryhmän jäsenmäärää, ja summa oli kokonaisuudessaan liian pieni, jotta työnohjausta voitaisiin tosiasiallisesti järjestää.

5.7 Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma

Laitos on laatinut hyvää kohtelua koskevan suunnitelman Helsingin kaupungin linjaorganisaatiosta annetun virallisen pohjan mukaisesti.

Työntekijöiden mukaan hyvää kohtelua koskevaa suunnitelmaa ei ole käyty sijoitettujen lasten kanssa läpi. Suunnitelma olisi kuitenkin hyvä väline esimerkiksi yhteisten sääntöjen jalkauttamiseksi.

Työntekijöiden mukaan lapset ovat kertoneet osastoilloissa omista ajatuksistaan suunnitelmasta, mutta asiasta ei ole järjestetty työpajaa tai muuta tilaisuutta. Intro-osastolla lapset olivat osaston sosiaaliohjaajan opinnäytetyöprojektina laatineet oman hyvää kohtelua koskevan suunnitelman. Osallisuuden aika ry oli mukana suunnitelman laatimisprosessissa.

5.8 Sosiaalinen media

Sosiaalinen media ja älypuhelimet ovat laitoksen johtajan mukaan ehdottomasti huonontaneet vuorovaikutusta. Kännyköiden kautta lapselle välittyvä maailma on hyvin moninainen ja pahimmillaan lapselle vaarallinen. Johtajan ja työntekijöiden kokemuksen mukaan yhteyden saaminen lapseen, joka on uppoutunut sosiaaliseen mediaan tai muutoin kännykkäänsä, voi olla lähes mahdotonta. Aikaisemmin osastoilla tehtiin enemmän muita asioita, pelattiin pelejä yhdessä, keskusteltiin ja herkemmin lähdettiin tekemään jotain yhdessä laitoksen ulkopuolelle.

Keskustelua käytiin siitä, että lapsi voi kännykän käytöllään vaarantaa niin omansa kuin muidenkin osastolla olevien turvallisuuden, ja esimerkiksi ottaa videoita tai valokuvia ja laittaa niitä sosiaaliseen mediaan. Lapset eivät usein ymmärrä sosiaalisen median vaikutusta ja esimerkiksi valokuvien ja videoiden pysyvyyttä internetissä. Lasta pitää suojella myös siltä, mitä hän itselleen tekee, koska henkilökunnalla laitoksessa on erityinen suojelutehtävä.

Yhteinen näkemys oli, että vuorovaikutukselle ihmisten välillä ilman kännykkää tarvitaan enemmän aikaa. Laitoksen mukaan kännykkäparkit ja yhteisesti sovittu kännykkävapaa aika täytyisi mahdollistaa lastenkodeissa.

Myös työntekijöillä oli huolta lasten puhelimien käytöstä ja ruutuajasta. Työntekijöiden arvionkin mukaan lasten kanssa vietettävä aika on vähentynyt, ja nykyään lapset lähinnä vetäytyvät laitteidensa ääreen. Työntekijöiden pitkälti jaettu näkemys on se, ettei nuoria kiinnosta yhteinen tekeminen. Toisaalta työntekijöiden mukaan laitoksen osaston tunnelmasta riippuen lapsia on saatu myös mukaan yhteiseen tekemiseen. Ohjaajaresurssien lisääminen voisi auttaa. Tämä lähtee kuitenkin työntekijöiden innostumisesta ja sitoutumisesta.

Kuuselan ohjaaja toi esille, että tavallisesti kodeissa on käytössä alle 15-vuotialla ainakin ruutuajat ja Family-link. Kuitenkaan laitoksessa ei ole mahdollista toteuttaa samaa.

5.9 Sosiaalityöntekijöistä

Laitoksen mukaan lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät käyvät keskustelemassa sijoitettujen lasten kanssa vaihtelevasti ja on henkilösidonnaista, kuka tapaa lasta kahden kesken ja kuka ei. Toiset sosiaalityöntekijät pitävät enemmän yhteyttä puhelimitse suoraan lapseen, toiset taas pitävät enemmän yhteyttä lapseen ohjaajien kautta. Lapselle vähintään tarjotaan mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijää.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudessa on vaihtelua, osalla lapsista sosiaalityöntekijä on ollut pysyvä, osalla taas työntekijä on saattanut vaihtua.

5.10 Päihdehoidon haasteet

Tällä hetkellä työntekijöillä on huolena se, miten saadaan järjestettyä riittävää hoitoa päihteitä käyttäville lapsille. Intron johtavan ohjaajan mukaan rajoitustoimenpiteiden käytössä ja niiden tarpeen arvioinnissa ei kuunnella riittävästi Naulakallion moniammatillisen työryhmän näkemystä. Tämä osaltaan voi riippua siitä, kuka on lapsen sosiaalityöntekijä.

Intron johtavan ohjaajan mukaan rajoitustoimenpiteiden keston pitäisi olla päihdehoidossa huomattavasti nykyistä pidempi. Esimerkiksi 30 vuorokautta kestävästä liikkumisvapauden rajoittamisesta aikana päihteillä oireilevan lapsen fyysinen ja psyykinen vointi saadaan paremmalle tolalle ja vieroitusoireisiin saadaan puututtua, mutta rajoitus ei riitä siihen, että lapsen ympärille ehdittäisiin rakentaa riittävät rakenteet ja tukitoimet kuntoutuksen jatkumisen turvaamiseksi. Tällä hetkellä Intron johtavan ohjaajan mukaan tilanne ei palvele lapsen etua. Huumemaailma on raadollinen. Yhteistyö sosiaalityön ja laitoksen välillä ei aina toimi riittävän hyvin, mutta tässäkin on lapsikohtaista vaihtelua.

Keskustelua käytiin siitä, että on tärkeää huomioida sijoitettujen lasten erilaiset tarpeet ja heidän hoitoisuutensa riippuen siitä, onko laitos perustason, erityistason vai vaativan tason yksikkö. Myös vaativalla tasolla päihdehoitoyksiköitä on monenlaisia. Tämä on rakenteellinen ongelma ja päihdehoidon sisältö riippuu usein siitä, mitä palvelunantaja ylipäätään tarjoaa.

Intro-osastolla on tiukka struktuuri, jonka tavoitteena on, että lapsen haitallinen käytös pysäytetään. Tiukka struktuuri on tarpeen, jotta lapsi pääsee irti huumemaailmasta. On oikeutetusti syytä kysyä, miten pitkään pysäytyksen pitäisi kestää ja mihin lapsi pysäytyksen jälkeen siirtyy. Kokemus on, ettei koko maassa ole tarjota riittävän tukevaa jatkosijoituspaikkaa vakavasti päihteillä oireileville lapsille.

Intron johtavan ohjaajan ”mututuntuma” oli se, ettei niille lapsille, jotka ovat ”pahnan pohjimmaisina”, ole palveluita. Tämä ongelma näkyy, kun työskentelee ”marginaalin marginaalin” parissa. Laitoksessa ei nähdä järkeä siinä, että 17-vuotias siirrettäisiin kodin ja koulutuspaikkojen lähetyviltä pois. Tavoitteena pitää aina olla, että lapsi 18 vuotta täytettyään pystyy integroitumaan yhteiskuntaan. Toivon ylläpitäminen on tärkeää.

5.11 Henkilökunnan rekrytointi ja osaaminen

Työntekijöillä oli kokemus siitä, etteivät pätevät sosiaalialan ammattilaiset hakeudu riittävästi lastensuojelulaitoksiin töihin. Palkka ei ole tarpeeksi korkea, laitosten resurssit eivät ole riittävät ja tätä myöten työolot eivät ole tarpeeksi houkuttelevat. Tämä on valtakunnallinen ongelma.

Pätevän henkilökunnan rekrytointi on vaikeaa ja se vaikuttaa lapsiin konkreettisesti, kun ei saada tarpeeksi osaavia ja koulutettuja, kokeneita työntekijöitä. Koska hakijoita ei aina ole, vakansseja kierrätetään sijaisille. Konkreettisesti tämä näkyy lapsille siten, ettei ohjaajilla ole tarpeeksi aikaa olla lasten kanssa. Menoja täytyy perua, koska niille ei jää aikaa. Taustalla on myös huolta siitä, miten kuormittuneita työntekijät ovat. Sijaiset eivät ole samalla tavalla rakentamassa arkea kuin vakituiset työntekijät.

Saarnila-osaston vastaavan ohjaajan mukaan he olisivat pulassa, mikäli osa lapsista ei kävisi viikonloppuisin kotiharjoitteluissa, koska viikonloppuresurssit ovat minimissä.

Kuuselan vastaava ohjaaja nostaisi palkkoja reilusti ja yrittäisi saada henkilökunnan mitoitusta ylemmäs. Lapsia ei ole liikaa, mutta aikuisia pitäisi olla enemmän. Yksimielinen mielipide on, että työntekijöiden on oltava ammatillisesti päteviä, eikä koulutukseksi kelpaa esimerkiksi vanginvartijan koulutus. Ammatillisen pätevyyden lisäksi työntekijän tulee olla ennen kaikkea soveltuva lastensuojelutyöhön.

5.12 Asiakirjojen ylläpito ja dokumentointi

Työntekijät toivat esille, että nykyään laissa säädetyt toiminnan dokumentointivaatimukset ovat toista luokkaa kuin aiemmin. Työaika ei riitä siihen, että ehdittäisiin tehdä riittävän laadukasta työtä kirjaamisessa. Tässäkin lisäresursointi helpottaisi. Joskus pelkät rajoituspäätökset sitovat 1–2 työntekijän resurssin. Kirjauksia tehdään välillä ylitöinä, eli suhteessa dokumentoinnin vaatimukseen resurssit ovat liian vähäiset.

Työntekijät olivat sitä mieltä, ettei dokumentointia voi toisaalta antaa kenenkään muunkaan tehtäväksi. Apuna voisi olla ehkä sanelukone tai tekoäly. Työntekijöitä on kannustettu siihen, että päivittäiskirjauksia tehtäisiin yhdessä lasten kanssa (taustalla mahdollisesti THL:n määrämuotoinen dokumentointi ja Kansa-koulu – hanke).

Työntekijät ovat lisäksi kokeneet, että tiedon hakeminen Apotista on haastavaa eikä Apotissa pysty otsikoimaan kirjauksia. Pelkkään tiedon etsimiseen kuluu hirveästi aikaa. Sosiaalityön näkymä Apotissa on erilainen kuin laitoksilla. Työntekijät eivät tiedä, osaavatko he käyttää Apottia riittävän hyvin. Aikaa Apotin käytön harjoitteluun ei ole työaikana riittävästi. Apottia pidettiin epäloogisena, eikä järjestelmä ohjaa käyttäjää, vaan aina joutuu kaivamaan ohjeet esille. Työntekijöiden mukaan Efficasta löysi tiedot paremmin.

Työntekijät kertoivat, että Apotti antaa työntekijälle mahdollisuuden tehdä esimerkiksi yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen loppuun saakka, vaikka työntekijällä ei olisi päätösvaltaa tehdä sellaista päätöstä. Tämä on tunnistettu ongelma, mutta asia ei ole järjestelmätoimittajan puolelta vielä ratkennut, vaikka asiasta on reklamoitu useaan otteeseen.

5.13 Koulutus rajoituspäätösten tekemiseen

Työntekijöiden mielestä koulutus rajoitustoimenpidepäätösten tekemiseen on ollut niukkaa eikä missään tapauksessa riittävää. Työntekijät ovat olleet tyytymättömiä heille joskus järjestettyyn rajoitustoimenpidekoulutukseen, jossa on käyty keskustelua lähinnä siitä, saako lapselta ottaa nuuskapurkkia pois. Työntekijöillä on kokemuksia siitä, että välillä koulutuksissa on ihmetelty sellaisia asioita, joiden pitäisi olla työntekijöille selkeitä. Nämä herättävät työntekijöissä usein paljon tunteita. Henkilöstön oikeusturva on heikko, jos osaaminen on työnantajan tarjoaman koulutuksen varassa. Koulutuksen pitäisi olla kaikille tasalaatuista. Koulutussisältöön pitäisi panostaa huomattavasti nykyistä enemmän.

Rajoitustoimenpiteitä koskevan koulutuksen lisäksi laitoksessa on esitetty toiveita kirjaamiseen liittyvästä koulutuksesta.

5.14 Laitoksesta kadonneet lapset

Työntekijöillä oli huolta laitoksesta kadonneista lapsista. Lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaan laitoksella on velvollisuus etsiä lasta. Sellaisia lisätyöntekijöitä ei kuitenkaan ole, jotka etsisivät lapsia erityisesti yöaikaan. Lapsen olinpaikka voi tulla ohjaajien tietoon, mutta sosiaali- ja kriisipäivystyksestä on ohjeistettu, että laitoksen pitäisi ensisijaisesti etsiä lasta. Työntekijät eivät voi kuitenkaan turvallisesti yksin mennä niihin paikkoihin, joissa lapset yöllä liikkuvat.

Sosiaali- ja kriisipäivystys on ohjeistanut hoitamaan laitoksen resurssit kuntoon, jotta laitoshenkilökunta voisi etsiä lapsia itse. Helsingin sosiaali- ja kriisipäivystys on tehnyt Naulakalliosta S-Pro – ilmoituksen, koska erästä lasta ei ollut lähdetty etsimään laitoksen toimesta heti.

Jokaisessa yksikössä on öisin oma yökkö. Tarvittaessa yököt auttavat toisiaan ja myös päivystävä esihenkilö on tässä turvana ja apuna. Työntekijöiden mukaan toimenpiteet laitokseen palatessa riippuvat paljolti siitä, mikä on lapsen tilanne, missä lapsi on ollut ja mikä on sijoituksen peruste. Toimenpiteissä ei ole eroa siinä, palaako lapsi takaisin laitokseen itse vai tuleeko hän viranomaisen kyydissä, mutta lapsen käytöksellä palatessa on merkitystä. Usein lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa on keskusteltu etukäteen pysäytyksen tarpeesta laitokseen palatessa.

Jos lapsen tilanteen edellyttämiä toimia ei ole jo suunniteltu sosiaalityöntekijän kanssa, tehdään yksilöllinen tilanearvio. Tarvittaessa lapselle tehdään seitsemän vuorokauden pituinen liikkumisvapauden rajoitus ja sosiaalityöntekijän kanssa keskustellaan myöhemmin tarpeesta jatkaa päätöksen voimassaoloa. Liikkumisvapauden rajoittamista ryhdytään heti tilanteen mukaan lieventämään. Jos epäillään lapsella olevan laitokseen palatessa vaarallisia aineita tai esineitä, tehdään hänelle henkilöntarkastus.

Jos lapsi on tarpeen eristää, soitetaan päivystävälle johtajalle. Hatkoilta palatessa tärkein seikka on kuitenkin se, että lapsi otetaan vastaan ja pyritään etenemään lapsen ehdoilla. Esimerkiksi huumeiden käytöstä toipumiselle on annettava aikaa. Lapsesta pidetään huolta laitoksessa ja hän saa aikuista vierelle niin paljon kuin haluaa ja on valmis vastaanottamaan. Sitten kun lapsi on valmis, hänen kanssaan keskustellaan siitä, miksi hän on lähtenyt luvattomalle poissaololle. Lapsen mielenmaisemaa yritetään ymmärtää ja selvittää, mitkä tekijät auttoivat lasta palaamaan. Myös selvitetään sitä, miksi lapsi päätti lähteä hatkoille, missä hän on hatkan aikana ollut, minkälaista päihteidenkäyttö on ollut ja miten ylipäänsä lapsella on hatkan aikana mennyt. Lapsen vanhempiin otetaan myös yhteyttä.

5.15 Mielensterveyspalvelujen saatavuus

Työntekijät toivat esille huoltaan siitä, että lapsen päihdeongelma estää mielensterveyspalvelujen saamisen erikoissairaanhoidosta. Työntekijöiden mukaan HUS ei aloita mitään mielensterveyden tutkimuksia, ellei lapsi ole täysin päihteetön. Tarkastuksella ilmeni, että esimerkiksi lapsi, jolla oli vakava syömishäiriö, ei päässyt erikoissairaanhoidon tästä syystä.

5.16 Työturvallisuus

Eräät työntekijät toivat esille huoltaan myös omasta turvallisuudestaan työpaikalla. Mahdollista on, että laitokseen tuodaan teräaseita. Työturvallisuutta ei pitäisi joutua pohtimaan, se lisää työn kuormittavuutta.

5.17 Muita henkilökunnan esiin tuomia asioita

Lastensuojelulaitoksessa joutuu tasapainottelemaan budjetin riittävyyden ja sopeutuksen ristipaineissa. Laitoksen johtajan mukaan tämä on korostunut varsinkin nyt, kun Helsinki on oma hyvinvointialueensa ja rahoitus tulee valtiolta. Riittävä rahoitus on vaativien, sijoitettujen lasten hyvän hoidon edellytys, ja lasten tilanteiden huolestuttava kehitys ja lasten pahoinvointi on tästä näkökulmasta erityisen selkeästi nähtävillä. Laitoksen johto toivoisi tämän tulevan näkyväksi yhteiskunnallisessa keskustelussa ja lisäävän tietoisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia enemmän.

Keskusteltiin siitä, että laitoksille asetetut vaatimukset ja organisaatiosta tulevat vaateet työlle tulee ottaa huomioon. Hoidon pitää tietysti olla hyvin dokumentoitua, mutta dokumentointiin kuluu myös paljon ohjaajien aikaa, joka on poissa kuntouttavasta vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Raportti tai perusteelliset päivittäiskirjaukset eivät ”korjaa” lasta, vaan aito vuorovaikutus ja hyvä hoito.

Laitoksen mukaan lastensuojelulakia tulisi muuttaa siten, että lapsen suojeluun ja hänen haitallisen käytöksensä pysäyttämiseen olisi myös lain näkökulmasta todelliset ja konkreettiset mahdollisuudet sekä resurssit. Pitäisi olla mahdollisuus paremmin pysäyttää lapsen haitallinen käytös, rajoittaa tarvittaessa pidempään lapsen liikkumista ja haitallista yhteydenpitoa antaen samalla lapselle riittävästi aikuisen aikaa ja tukea. Lapset tarvitsevat ensisijaisesti rinnalla kulkijoita, omahoitajia ja turvallisia aikuisia, jotka tuntevat lapset ja heidän tarpeensa.

Laitoksen käytössä on kiinnipidoissa MAPA-toimintamalli, joka laitoksen mukaan palvelee heidän asiakaskuntaansa enemmän kuin Avekki-menetelmä. Keskimäärin kiinnipidot ovat lyhyitä, noin 10 minuuttia, ja heti kun pystytään, pikkuhiljaa päästetään irti. Lapsen kanssa aina puretaan tilanne ja myös aikuisten kanssa. Yleensä vastaava ohjaaja keskustelee aina työntekijöiden kanssa yksilötasolla. Jokainen saa mahdollisuuden kertoa oman tarinansa, ja myös psykologi voi tehdä ryhmäpurun ja arvioida, tarvitseeko joku työntekijöistä yksilöllistä apua.

6 ASIANTUNTIJOIDEN ARVIO TARKASTUSKOHTEESTA

6.1 Yleistä

Tarkastuksella oli mukana asiantuntijoina kaksi sosiaalihuollon ammattihenkilöä, joilla on pitkä työkokemus lastensuojelun sosiaalityön lisäksi sosiaalipäivystystyöstä, yksin maahan tulleiden lasten edustajan tehtävistä sekä lapsen luvattomaan poistumiseen ja kiireelliseen sijoittamiseen liittyvästä tutkimuksesta.

Tarkastuksella asiantuntijat arvioivat Naulakalliossa tarjottavaa sijaishuoltoa nimenomaan sosiaalityön näkökulmasta. Asiantuntijat olivat tarkastuksella mukana tarkastuksen kahtena ensimmäisenä päivänä.

6.2 Sosiaalityöntekijöiden tuki lapsille

Asiantuntijat kiinnittivät huomiota siihen, että lasten sosiaalityöntekijät käyvät tapaamassa lapsia Naulakalliossa vaihtelevasti eivätkä kaikki välttämättä tapaa lasta kahden kesken. Jotkut sosiaalityöntekijät ovat puhelimitse yhteydessä suoraan lapsiin, jotkut sosiaalityöntekijät taas pitävät lapsiin yhteyttä Naulakallion ohjaajien kautta. Naulakallion työntekijöiden arvion mukaan sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin tarjonneet lapsille mahdollisuutta kahdenkeskiseen tapaamiseen.

Asiantuntijoiden arvion mukaan luottamuksellisen suhteen rakentaminen sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä on aina aikuisen vastuulla.

6.3 Lasten luvattomat poissaolot

Lapsen oikeuksien kannalta ongelmallisena näyttäytyi sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneiden lasten etsintä erityisesti yöaikana. Laitoksen esihenkilöt ovat tunnistaneet ongelman ja pyrkineet etsimään asiaan ratkaisua, mutta lisäresurssia yöaikaiseen etsintään ei ole järjestynyt.

Yöllinen etsintä pitäisi laitoksen johdon mukaan toteuttaa olemassa olevilla resursseilla. Jos laitoksen henkilökuntaresurssia sidottaisiin yöaikaiseen etsintään, olisi se pois niiden aikuisten määrästä, jotka työskentelevät lasten parissa päivisin. Yöaikaiseen etsintään ei ole ollut olemassa selkeää organisatorista rakennetta, vaan etsintä on riippunut siitä, ovatko laitoksen työntekijät saaneet hälytettyä työntekijöitä töihin vapailta.

Asiantuntijoiden arvion mukaan työturvallisuuden näkökulmasta yöaikaista etsintää tulisi olla suorittamassa vähintään kaksi työntekijää.

Laitoksen johto ja esihenkilöt ovat viestineet ongelmasta eteenpäin ja esittäneet lisäresurssia etsintätehtäviin.

6.4 Lasten mielenterveys- ja päihdeongelmien hoitaminen

Asiantuntijoiden mukaan erityisen huolestuttavana lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta näyttäytyi se, että laitoksen työntekijöiden kokemuksen mukaan lapsen päihdeongelma estää säännönmukaisesti HUS-alueella mielenterveyspalvelujen saamisen.

Asiantuntijoiden arvion mukaan sekä päihde- että mielenterveyspalveluja tulee järjestää lapsen tarpeiden mukaisesti.

Naulakallion työntekijöiden kokemuksen mukaan HUS ei tutki ja arvioi lapsen tuen tarvetta, mikäli lapsi ei ole päihteetön. Asiantuntijoiden mukaan tämä ei toteuta lapsen etua.

6.5 Laitoksen tilojen sisäilmaongelmat

Yhden osaston kylpyhuoneessa oli merkittäviä kosteusvauroita, joista sekä lapset, että työntekijät kertoivat. Lisäksi osaston sisäilmassa oli havaittavissa puutteita, sillä tarkastuksen aikana tarkastuksen tekijöillä tuli sisäilmaoireita (päänsärky, poskien kuumotus) oltuaan yhdessä osaston huoneessa keskustelemassa työntekijöiden ja lasten kanssa noin kaksi tuntia. Työntekijät ja laitoksen johtaja kertoivat yrittäneensä viestiä organisaation johdolle tilojen puutteista tuloksetta.

6.6 Lasten kokemuksia

Tarkastuksella ilmeni, että osaston säännöt eivät olleet lapsille aina selkeitä, ja jotkut säännöt saattoivat riippua ohjaajasta. Suurin osa lapsista ei muistanut nähneensä Hyvän kohtelun -suunnitelmaa eikä Oikeudet sijaishuollossa -esitettä, joka jokaiselle nuorelle Naulakallion internet-sivuilta löytyvän Hyvän kohtelun -suunnitelman mukaan jaetaan. Lasten mukaan säännöt saattaa muuttua yhtäkkisesti ja paljon riippuu siitä, kuka työntekijä sääntöjä soveltaa. Lapsilla ei ollut myöskään tietoa siitä, mitä rajoituspäätöksille tapahtuu, mikäli lapset niistä valittavat.

Lapset arvostelivat ”hilkkua” (hiljainen tunti, jonka aikana ei saa tehdä mitään) ja pitivät sitä lähinnä lasta passivoivana sääntönä. Lapset kritisoivat myös kotiintuloaikoja, jotka olivat osalle lapsista samoja riippumatta ikä- tai yksilökohtaisista eroista.

Erään yksikön lapsilla oli yhtenevää kokemusta siitä, että lapsia ratsataan automaationa.

Lasten kokemus yksiköiden ilmapiiristä oli vaihteleva; joukkoon mahtui niin hyviä kuin huonojakin kohtaamisia ohjaajien kanssa.

Asiantuntijoiden arvion mukaan sijaishuollossa tulisi välttää sellaista oleskelun ja liikkumisen rajaamista, joka ei ole lainmukaista. Myöskään ratsaamista (henkilön tai tilojen tarkastamista) ei saisi ilman perusteltua syytä tehdä.

6.7 Työntekijöiden näkemyksiä

Erään osaston työntekijät kertoivat puutteista perehdytyksessä, lastensuojelun koulutuksessa sekä esihenkilöiden ja työryhmän tuessa, mitkä haastavat työn tekemistä laadukkaasti ja aiheuttavat kuormitusta.

Esihenkilöt kertoivat, kuinka linjaorganisaatio asettaa erinäisiä haasteita mm. lasten koulunkäynnin mahdollistumiseen Naulakalliontiellä sijaitsevassa erityiskoulussa.

Lisäksi kokemus oli, että linjaorganisaatiossa asiat tulevat ”ylhäältä alaspäin” ja mahdollisuus vaikuttaa on rajallinen.

Haasteita organisaatiossa oli työntekijöiden ja esihenkilöiden kokemuksen mukaan myös lastensuojelun koulutuksen (mm. rajoitustoimenpiteiden sisältö ja soveltaminen), perehdytyksen ja työnohjauksen järjestämisessä.

Useammalla työntekijällä oli näkemys siitä, että lapsille tehdään rajoitustoimenpiteitä automaationa esimerkiksi sijaishuoltoapaikasta luvatta lähteneiden lasten kohdalla jo etukäteen, vaikka lapsi ei olisi vielä edes palannut yksikköön eikä lasta olisi vielä kuultu. Tämä oli myös lasten kokemus.

Esihenkilöiden mukaan pätevän ja osaavan henkilökunnan rekrytointi on vaikeaa. Lasten arjessa rekrytoinnin haasteet näkyvät siinä, ettei ohjaajilla ole riittävästi aikaa lapsille. Rekrytoinnin haasteiden arvioitiin johtuvan huonosta palkkauksesta, riittämättömistä resursseista ja puutteellisista työoloista.

Asiantuntijat peräänkuuluttivat koulutuksen, perehdytyksen ja työnohjauksen puutteiden korjaamista pikimmiten, sillä ne ovat niin rekrytointiin ja työntekijöiden pysyvyyteen kuin lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumiseen vaikuttavia peruseräiteitä.

Vaikka rekrytoinnin, työntekijöiden pysyvyyden, osaamisen ja koulutuksen haasteiden on tunnustettu olevan valtakunnallisia, on niihin esitetty kansallisesti myös paljon kehittämisehdotuksia, joihin Helsingin kaupungin olisi syytä kiinnittää huomiota asiantilan korjaamiseksi.

Asiantuntijoiden mukaan sekä laitoksen johto että työntekijät suhtautuivat tarkastukseen erittäin hyvin, ottivat palautetta vastaan ja kannustivat jokaista lasta tulemaan keskustelemaan asiantuntijoiden ja tarkastajien kanssa.

7 HELSINGIN VALVONTAYKSIKÖN TEKEMÄ TARKASTUS

Helsingin oma tarkastus- ja valvontayksikkö (Uudenmaan hyvinvointialueiden ja Helsingin ohjaus- ja valvontayhteistyö/perhesosiaalityö ja lastensuojelu) teki tarkastuksen Naulakallion lastenkotiin keväällä 2023.

Valvontayksikkö kiinnitti tarkastuksella huomiota siihen, että laitoksessa oli tehty henkilöntarkastuksia rutiininomaisesti. Valvontayksikkö kiinnitti huomiota myös laitoksen toimitiloihin ja niiden sisustukseen ja kodinomaisuuteen, lasten kaappeihin, eristämishuoneen varustukseen ja henkilökunnan määrään eristämisen aikana.

Omavalvontatarkastuksella oli kiinnitetty huomiota myös riittävään henkilöstöresursointiin, työvuorosuunnitteluun, hyvää kohtelua koskevien suunnitelmien sisältöön ja lasten osallisuuteen ja viihtyvyyteen sekä Naulakallion vanhentuneisiin tiloihin ja tilojen remontoinnin tarpeeseen sekä mainittiin laitoksen eräiden osastojen sisäilmaongelmat.

Valvontayksikkö edelleen kiinnitti huomiota rajoitustoimenpiteiden käyttöön, ulkoiluun liikkumisvapauden rajoituspäätöksen aikana, eristämistilan varusteisiin, henkilöntarkastuksen suorittamiseen ja riittävän ruuan tarjoamiseen lapsille.

Laitos on kertonut ryhtyvänsä Helsingin sisäisessä tarkastuksessa havaittujen puutteiden johdosta korjaaviin toimenpiteisiin, joten tässä pöytäkirjassa ei ole enää tarpeen enemmälti käsitellä edellä mainittuja asioita, joihin valvontayksikkö jo on ottanut kantaa.

8 ARVIOINTI

Tarkastushavainnot, asiantuntijoiden arviot ja Naulakallion lastenkodista saatu muu selvitys esiteltiin apulaisoikeusasiamies Mikko Sarjalle (AOA).

Hän totesi edellä esitettyjen havaintojen ja muun saadun selvityksen perusteella seuraavan.

8.1 Työntekijöiden koulutus, osaaminen ja työnohjaus

Naulakallion henkilöstön kanssa keskusteluissa toistui työntekijöiden käsitys siitä, että vaativan sijaishuollon järjestämisen edellyttää rekrytoitavilta työntekijöiltä asianmukaista koulutusta tehtäviin. Työntekijät nostivat esiin erityisesti, että koulutuksen tulisi olla säännöllistä ja tarvittaessa usein toistuvaa. Varsinkin rajoitustoimiin ja kirjaamiseen liittyvää jatkuvaa, kunnollista koulutusta peräänkuulutettiin.

Eriyisen tärkeänä työntekijät pitivät työnohjausta. Työntekijät kertoivat, ettei työnohjaukseen aina pääse, tai sitä järjestetään vain ryhmämuotoisena, joka ei vastaa yksilölliseen tarpeeseen. Työntekijöiden näkemysten mukaan työnantajan tulisi tarjota räätälöityä ja myös henkilökohtaisesti järjestettyä yksilötyönohjausta sitä tarvitseville.

Työntekijät toivat esiin puutteita perehdytyksessä. Työntekijät alleviivasivat, että uuden työntekijän perehdytys on tärkeää niin työntekijän oman kuin erityisesti laitokseen sijoitetun lapsen oikeusturvan ja sijaishuollon hyvän laadun toteutumisen kannalta.

AOA totesi henkilöstön koulutuksesta ja osaamisesta yleisesti seuraavan.

Henkilöstön kouluttaminen ja osaamisen vahvistaminen ovat avainasemassa laadullisesti korkeatasoisen sijaishuollon toteuttamisessa. Sijoitettujen lasten erityisillä tarpeilla on myös oltava suora vaikutus henkilökunnan koulutusvaatimuksiin.

Sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen ja sen alaisen toimintayksikön on huolehdittava henkilöstön jatkuvasta kouluttamisesta ja ammattitaidon ylläpitämisestä järjestämällä säännöllistä koulutusta. Myös jatko- ja täydennyskoulutukseen osallistumisen mahdollisuuksia on edistettävä.

Koulutuksia suunniteltaessa on otettava huomioon sijoitettuina olevien lasten tarpeet ja se, että tarpeet voivat myös muuttua sijoituksen aikana. Sijoitetun lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää vaativaa erityisosaamista, monialaista sosiaali- ja terveydenhuollon ammatilliseen osaamiseen perustuvaa kuntouttavaa työskentelyä sekä intensiivistä ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäoloa. Päihdetyö osana laitoksen päivittäistä toimintaa vaatii erityisosaamista, joten eri ammattiryhmille on annettava siihen riittävää koulutusta.

Rajoitustoimenpiteitä lapseen kohdistavien työntekijöiden on ymmärrettävä lastensuojelulain edellytykset rajoitustoimenpiteiden käyttämiselle sekä niihin liittyvä päätöksentekovelvollisuus. Tämän takia rajoitustoimenpiteitä koskevan koulutuksen tulisi olla säännöllistä. Riittävällä koulutuksella voidaan välttää turhien rajoitustoimenpiteiden tekemistä, tukea lapsen itsemääräämisoikeutta ja ehkäistä tilanteiden eskaloitumista.

Koulutuksessa voidaan lisäksi oppia turvallisia ja lapsen ihmisarvoa kunnioittavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja.

Erityisesti kiinnipitoa koskevasta koulutuksesta ja harjoittelusta AOA piti tarpeellisena todeta erikseen seuraavan.

Kiinnipito voi olla vaarallinen lapselle tai työntekijälle, mikäli se toteutetaan väärin tai sitä käytetään tilanteessa, jossa sitä ei lapsen yksilöllisten olosuhteiden perusteella tulisi käyttää. Tämän takia esimerkiksi turvallisen kiinnipitotekniikan opettelu ja näiden taitojen jatkuva ylläpito on tärkeää laitoksissa, joissa voidaan joutua turvautumaan kiinnipitoihin.

AOA viittasi tässä yhteydessä oikeusasiamiehen kanslian virkamiesten Humana Oy:n Nuorisokoti Nuottaan tekemään tarkastukseen, jonka pöytäkirja on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla (oikeusasiamies.fi). Nuorisokoti Nuotan käytössä oli MAPA-toimintamalli.

Toimintamallin käyttäminen näyttäisi lyhentävän kiinnipitojen kestoa. MAPA-toimintamallia käytettäessä pyritään toteuttamaan kiinnipito kunnioittaen lapsen itsemääräämisoikeutta. Kiinnipidon aikana tavoitteena on lapsen rauhoittaminen ensisijaisesti sanallisesti pyrkien koko ajan kiinnipidon lopettamiseen. Toimintamallin avulla tarve voimankäyttöön näyttäisi vähenevän. Toimintamallissa käytetään turvallisia kiinnipito-otteita, jotka eivät ole lasta alistavia tai nöyryyttäviä. Kiinnipidon aikana lapselle sallitaan ei-haitallinen liike, joka vähentää lapsen aggressiivista käytöstä.

Saatujen tietojen mukaan myös Naulakalliossa oli käytössä MAPA-toimintamalli, mitä AOA piti asianmukaisena.

Perehdytyksen merkityksestä laadultaan hyvän sijaishuollon järjestämiseksi AOA totesi seuraavan.

Asianmukaisella työtehtäviin liittyvällä perehdyttämisellä on suora vaikutus siihen, miten sijoitetut lapset voivat saada tarpeenmukaista ja laadultaan hyvää sijaishuoltoa. Varsinkin haastavassa rekrytointitilanteessa, jossa joudutaan käyttämään vaihtuvia sijaisia, perehdytys työtehtäviin tulisi järjestää henkilökohtaisesti ohjaten laitoksen vakinaisten työntekijöiden toimesta.

Mikäli perehdytys kokonaan tai pääosin jää laitokseen tulevan uuden työntekijän oman aktiivisuuden varaan esimerkiksi siten, että hän perehtyy vain laitoksen tuottamaan kirjalliseen perehdytysmateriaaliin, voi se vaarantaa lasten sijaishuollon järjestämisen ja myös työntekijöiden oman oikeusturvan toteutumisen.

Työnohjauksesta AOA totesi, että sijaishuollon järjestäjän on huolehdittava riittävän, tarvittaessa yksilöllisen työnohjauksen järjestämisestä. Työnohjauksella tuetaan työntekijän jaksamista ja osaamista. Tämän takia on tärkeää, että työnohjausta voitaisiin järjestää suunnitelmallisesti ja säännöllisesti toistuvana.

Työturvallisuudesta AOA totesi, että työnantajalla on velvollisuus huolehtia työntekijöidensä työturvallisuudesta. Työturvallisuutta voisi parantaa esimerkiksi metallinpaljastimien käyttöön ottaminen. AOA viittasi tässä yhteydessä Vaativan sijaishuollon uudistamisryhmän loppuraporttiin 2020:28, jossa ehdotettiin henkilöntarkastusta koskevan 66 §:n muuttamista siten, että lapsi ja hänen mukanaan olevat tavarat voitaisiin tarkastaa metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan vaarallisia esineitä ja ainetta.

Kyseistä säännösmuutosta ei lainsäädäntöprosessin resurssien puutteen vuoksi toteutettu, mutta esityksessä oli arvioitu, että metallinilmaisemisen käyttäminen on vähemmän lapsen koskemattomuuteen kajoava toimenpide kuin esimerkiksi lapsen riisuttaminen tai henkilöntarkastus muutoin vaatteiden päältä tunnustellen. Raportissa todettiin, että kaikilla sijaishuollossa olevilla lapsilla sekä laitoksessa työskentelevillä työntekijöillä on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja elämän suojaan. Ehdotettua säännöstä ei pidetty valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisena.

8.2 Naulakallion henkilöstöresurssit

Useat työntekijät kertoivat tarkastuksella työn kuormittavuudesta ja omasta jaksamisestaan, keikkalaisten käytöstä ja myös riittämättömistä resursseista ottaen huomioon työn vaativuuden.

Laadultaan hyvä ja turvallinen sijaishuolto edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja. Riittävät resurssit turvaavat myös työntekijöiden jaksamista ja ehkäisevät osaltaan ristiriitatilanteiden syntymistä.

AOA totesi ensin lastensuojelulain mitoitusta koskevien säännösten sisällöstä ja soveltamisesta seuraavan.

Lastensuojelulain 59 §:n mukaan asuinyksikössä saadaan hoitaa yhdessä enintään seitsemää lasta tai nuorta. Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos samassa rakennuksessa on useampi asuinyksikkö, asuinyksikköä kohden tulee olla vähintään kuusi hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos hoito- ja kasvatustehtävissä toimiva työntekijä asuu yhdessä hoidettavien lasten tai nuorten kanssa, voidaan mainituista henkilöstön määrästä poiketa. Säännöksen 4 momentin mukaan henkilöstön määrä on suhteutettava hoidettavien lasten tai nuorten lukumäärään, heidän tarvitsemaansa hoitoon ja kasvatukseen sekä toiminnan luonteeseen ottaen huomioon, mitä 60 §:ssä säädetään.

Lastensuojelulain 60 §:n mukaan lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä.

Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön määrässä ja henkilöstörakenteessa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. Henkilöstön riittävästä määrästä, osaamisesta ja perehdytyksestä on huolehdittava siten, etteivät niihin liittyvät puutteet aiheuta rajoitusten käyttämistä, lapsen turvallisuutta vaarantavia ja ihmisarvoa alentavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja ja käytäntöjä.

Lastensuojelulaitoksessa on siis oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä.

Ammatillisen koulutuksen saaneilla henkilöillä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, terveydenhuollon laillistetuista ammattihenkilöistä esimerkiksi sairaanhoitajia, nimikesuojatuista esimerkiksi lähihoitajia ja mielenterveyshoitajia.

Lähtökohtaisesti henkilöstömitoitukseen ei voida laskea työntekijöitä, joilla ei ole laissa tarkoitettua soveltuvaa koulutusta.

Henkilöstön koulutuksen, kokemuksen ja lukumäärän tulee olla riittävä lasten palvelujen tarpeeseen ja sijoitettujen lasten lukumäärään nähden. Henkilöstömäärän ja koulutusrakenteen arvioinnissa on otettava huomioon yksikön toiminnallinen kokonaisuus ja sen antama sijaishuolto.

Vaadittavaan henkilöstön määrään, työvuorosuunnitteluun ja koulutukseen vaikuttavat siten erityisesti sijoitettujen lasten sijaishuollon tarve, siihen liittyvät lapsille annettavat yksilölliset palvelut ja erityistarpeet, asiakasryhmän profiili ja asiakkaiden ikä, sukupuoli sekä lapsen terveydentila.

AOA totesi vielä kootusti **säännösten tulkinnasta** seuraavaa.

Lasten hoidon ja huolenpidon tarve määrittelee siis kussakin laitoksessa riittävän henkilökunnan määrän ja rakenteen. Sen sijaan lastensuojelulain 59 §:n 2 momentin suhdelukusäännös määrittelee vain henkilöstön vähimmäisvaatimuksen. Tämä ilmenee lain 59 §:n 4 momentin ja 60 §:n 3 momentin säännöksistä.

Henkilöstömitoitus ja koulutusrakenne ovat olennainen osa asiakasturvallisuuden ja hoidon laadun varmistamista. Kun kysymys on vaativasta lastensuojelutyöstä ja paljon erilaisia palveluja ja tukea tarvitsevista lapsista, riittävä henkilökunta voi käytännössä tarkoittaa laitoksen tavanomaista resurssia suurempaa panostusta sijaishuollon järjestämiseen.

Oikeusasiamiehen tehtävänä ei sinänsä ole vaikuttaa viranomaisten voimavarojen kohdentamiseen. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on kuitenkin katsottu, että jos voimavarojen riittämättömyys johtaa perusoikeuksien toteutumatta jäämiseen (esimerkiksi siten, että viranomaiselle säädettyjen lakisääteisten velvoitteiden hoitaminen vaikeutuu tai käy jopa mahdottomaksi resurssipuutteen vuoksi), laillisuusvalvonnassakaan ei voida ohittaa resurssointiin liittyviä kysymyksiä. Viranomaisen ei voi ruuhkautuneen työtilanteen, resurssipulan tai esimerkiksi töiden organisointiin liittyvien ongelmien vuoksi jättää huolehtimatta laissa säädettyistä velvoitteistaan. Toisin sanoen, resurssien vähyyys ei oikeuta rikkomaan lakia.

Sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle on laissa säädetty velvollisuus järjestää sijoittamilleen lapsille tarpeenmukaista, yksilöllistä ja laadultaan hyvää sijaishuoltoa. Vastaavasti sijoitetulla lapsella on näihin oikeus, mikä edellyttää sijaishuoltopaikan riittävää resurssointia ja sen varmistamista, että koko henkilöstöllä on lain edellyttämä pätevyys tehtäviinsä.

Erityisesti vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon asumisyksiköissä on oltava asiakkaiden tarpeisiin nähden riittävä henkilökunta. Riittävä henkilöstö on edelleen välttämätöntä, jos asumisyksikössä joudutaan turvautumaan rajoitustoimenpiteisiin. Rajoitustilanteissa ja tilanteiden eskaloituessa on pystyttävä turvaamaan kaikkien lasten turvallisuus, ympäri vuorokauden. Riittävä henkilöstö mahdollistaa vaihtoehtoisten menetelmien kehittämisen pakkokeinojen käyttämisen sijaan ja esimerkiksi väkivaltatilanteiden turvallisen hoitamisen.

Kyse on myös työnantajalle kuuluvista työturvallisuuteen liittyvistä velvollisuuksista huolehtia siitä, että työntekijät voivat tehdä työtään turvallisessa ympäristössä, jossa riskitekijöihin on varauduttu ja ne pyritään ennakollisesti minimoimaan.

Henkilöstön määrässä on huomioitava voimassa olevan sääntelyn lisäksi lasten oikeus aikuisen läsnäoloon ja tukeen. Tämä tarkoittaa, että henkilökunnalla tulee olla konkreettisesti aikaa olla läsnä sijoitettujen lasten elämässä ja tavoitettavissa työvuoron aikana, kun lapsi tarvitsee aikuista. Usein haastavat tilanteet vievät vähintään yhden aikuisen koko huomion, jolloin on varmistuttava, että henkilökuntaa on riittävästi ja muut yksikössä asuvat lapset eivät jää yksin ilman aikuisen tukea. Tämä tarkoittaa, että lapsilla on oikeus harrastaa ja osallistua laitoksen ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan, vaikka yksi aikuinen olisikin sidottuna esimerkiksi toisen lapsen tilanteen selvittelyyn.

Lasten yöaikaisesta huolenpidosta ja viranomaiselle kuuluvista tehtävistä (yötyöntekijät) AOA totesi seuraavan.

Laitoksen johtoryhmän keskusteluissa ilmeni, että Naulakalliossa on kullakin osastolla yksi yötyöntekijä, jotka voivat auttaa toisiaan uhkatilanteissa. Koska laitokselle annettujen määrärahojen puitteissa erityistä yhden resurssin vaatimaa ”turvayökköä” ei tarkastushetkellä ollut voitu osoittaa, merkitsi se yöllisissä uhkatilanteissa oman osaston jättämistä ilman valvontaa.

Keskusteluissa ilmeni, että jos lapsi poistuu luvatta laitoksesta tai jättää sinne palaamatta, yötyöntekijällä ei ole mahdollisuuksia lähteä etsimään tai hakemaan lasta. Laitoksen johtoryhmä kertoi, että tähän ongelmaan oli toistuvasti pyritty saamaan korjausta pyytämällä yöaikaiseen lasten valvontaan lisäresursointia Helsingin kaupungilta.

Tarkastuksen jälkeen laitoksen johtaja ilmoitti, että Naulakallioon on saatu marraskuussa 2023 rahaa osastojen yhteisen turvayökön palkkaamiseksi.

Lastensuojelulaitoksen on lastensuojelulain 69 a §:n mukaan viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen sekä ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lastensuojelulaitoksessa tehtävä työ on vaativaa hoito- ja kasvatustyötä riippumatta vuorokauden ajasta. Tämän takia laitoksen on kiinnitettävä huomiota siihen, miten lasten ja myös työntekijöiden yöaikainen turvallisuus ja lasten huolenpito järjestetään.

Laitoksen on huolehdittava siitä, että se pystyy suoriutumaan kaikkina vuorokaudenaikoina niistä tehtävistä, joita sille on laissa säädetty. Selvää on, että laitoksesta kadonneen lapsen kiireellistä etsintää ei voida myöhentää siihen vuorokaudenaikaan, jolloin laitoksessa on enemmän resurssia paikalla. Edellä sanottu ja laitoksen muiden lasten tarvitsema huolenpito edellyttää siis myös öiseen aikaan riittävää resursointia.

8.3 Leppälä-osaston tilat

Tarkastuksella havaittiin, että Leppälä-osaston rakennuksessa lasten käyttämissä WC ja suihkutiloissa oli selviä homevaurioita. Henkilökunta oli yrittänyt poistaa homea siinä onnistumatta. Tiloista ja saneeraustarpeista oli tehty useita ilmoituksia Helsingin kaupungille, mutta ilmoitukset eivät olleet johtaneet toimenpiteisiin.

Osastolla oli myös lasten käyttämä pelitila, jossa huono sisäilma aiheutti oireita myös kaikille tarkastajille.

Osastolla lasten huoneiden ikkunat oli lukittu siten, ettei lapsilla ollut mahdollisuutta avata ikkunoita omatoimisesti esimerkiksi tuuletusta varten. Joissain huoneissa ikkunan avaaminen oli estetty siten, ettei henkilökunnallakaan ollut mahdollisuutta avata ikkunoita. Lapset kertoivat, että joissakin huoneissa oli talvella liian kylmä ja vastaavasti kesällä liian kuuma.

AOA totesi ensin yleisesti seuraavan.

Lastensuojelulaitoksessa on lastensuojelulain 58 §:n mukaan oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet. Yleisten tilojen on mahdollistettava laadultaan hyvän sijaishuollon järjestäminen, ottaen huomioon erityisesti järjestettävän sijaishuollon ominaispiirteet, sijoitettujen lasten iät ja tarpeet.

Sijoitettujen lasten asuinhuoneiden tulee olla lapselle hänen yksilölliset olosuhteensa huomioon ottaen sijaishuollon järjestämiseksi sopivia. Luonnollisesti, erityisesti silloin, kun kyse on pitkäaikaisen hoidon järjestämisestä, lasten asuintilojen tulee olla viihtyisiä ja kodinomaisia.

Laitoshuollossa olevan lapsen käytössä olevat asuintilat eivät nauti kotirauhan suojaa. Lapsen huone ja saniteettitilat kuuluvat kuitenkin perustuslain 10 §:n 1 momentissa tarkoitetun yksityiselämän suojan piiriin. Tämän takia lapsen yksityisyyden toteutumiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Lastensuojelulaitoksen tilat eivät saa olla terveydelle haitallisia, vaan niiden tulee kaikilta osin olla olosuhteiltaan asianmukaisia ja turvallisia. Mikäli lapsi saa sijaishuoltopaikassa sisäilmaoireita, tulee asiasta tiedottaa lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää ja lapselle tulee järjestää tarvittavat terveydenhuollon palvelut. Havaituista ongelmista on tiedotettava myös lasten vanhemmille.

AOA korosti, että sijaishuoltopaikan tai sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee pyrkiä korjaamaan havaitut sisäilmaongelmat ilman aiheetonta viivytystä.

Itsestään selvää on, että sijoitetut lapset eivät voi missään tilanteessa joutua asumaan tiloissa, jotka saattavat olla, tai jo ovat, riski heidän terveydelleen. Mikäli sisäilmaongelmat uhkaavat vaarantaa lapsen terveyden, tulee lapselle järjestää terveet tilat. Viime kädessä, mikäli korjausta asiaa ei saada, tarkoittaa tämä sijaishuoltopaikan muuttamista.

8.4 Laitoksesta kadonneet lapset

Tarkastuksella keskusteltiin laitoksesta kadonneista lapsista ja laitoksen vaikeuksista saada toisinaan poliisilta virka-apua lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaansa.

8.4.1 Yleistä

AOA totesi yleisesti laitoksesta kadonneista lapsista ensin seuraavan.

Lastensuojelulain 45 §:n 1 momentin mukaan, kun lapsi on otettu huostaan, hyvinvointialueella on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää mm. lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta.

Lastensuojelulain 69 a §:ssä on säädetty luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisesta. Säännöksen 1 momentin mukaan, jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (laitos) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen sekä ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle.

Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lapsen sijoituspaikan on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin lapsen löytämiseksi. Laitoksen on tehtävä poliisille katoamisilmoitus ja ilmoitettava lapsen poistumisesta tai lapsen lomalta palaamatta jäämisestä välittömästi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tai sosiaalipäivystykseen. Laitoksen on myös pyrittävä selvittämään lapsen mahdollista olinpaikkaa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 22 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta.

Sosiaalihuollon viranomainen voi pyytää virka-apua huostaanotetun lapsen etsimiseksi ja hänen kuljettamisensa mahdollistamiseksi sijaishuoltopaikkaan. Virka-ajan ulkopuolella virka-apupyynnön poliisille voi tehdä sosiaalipäivystys.

Pelkkä virka-apupyyntö ei vielä oikeuta poliisia ryhtymään julkisen vallan käyttöä sisältävien toimivaltuuksiensa käyttöön, vaan toimivaltuuksien käytön perusteet arvioidaan laissa säädettyjen edellytysten mukaan.

Kadonneen henkilön etsintä on poliisille kuuluva poliisilaissa säädetty perustehtävä.

Poliisi ei kuitenkaan oman ohjeistuksensa mukaan etsi laitoksesta kadonneita lapsia aktiivisesti, vaan hoitaa tällaisia tehtäviä muun valvonnan ohessa (passiivinen etsintä) tai lastensuojeluviranomaisen pyytämän virka-avun perusteella.

Sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneen lapsen etsintä muuttuu poliisitehtäväksi poliisin ohjeistuksen mukaan vain silloin, kun sillä on liittymä poliisille säädettyihin tehtäviin. Tällainen liittymä voi olla esimerkiksi luvatta poistuneen lapsen joutuminen hengen tai terveyden vaaraan.

Poliisilakia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa, jotka koskevat virka-avun antamista koskevan säännöksen muuttamista, on kuitenkin nimenomaisesti todettu, että sijaishuoltopaikastaan luvatta poissa olevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja usein konkreettisesti vaarassa. Näiden lasten riski joutua esimerkiksi hyväksikäytön tai rikosten uhriksi on suuri. Lisäksi osa näistä lapsista vaarantaa hyvinvointiaan päihteiden käytöllä ja osa syyllistyy rikoksiin (HE 151/2022 vp, s. 8 ja 17).

Ottaen huomioon edellä todettu laitoksesta kadonneesta lapsesta, AOA totesi, että laitoksessa ja/tai hyvinvointialueella lapsesta tehdyllä riskiarvioinnilla on erityistä merkitystä sille, miten poliisi suhtautuu lapsen etsintään.

Riskiarvioinnin perusteella poliisi arvioi saamaansa virka-apupyynnön ja omien toimivaltuuksiensa käyttöä, eli sitä, kohdistuuko lapseen sellaista välitöntä ja vakavaa henkeä, terveyttä tai turvallisuutta uhkaavaa vaaraa, joka muuttaisi tehtävän poliisitehtäväksi.

Poliisin osalta kyse on ennen kaikkea siitä, milloin laitoksesta kadonneen lapsen etsiminen ja kiinniottaminen sekä laitokseen palauttaminen ovat poliisitehtäviä, ja milloin poliisi toimii ainoastaan virka-apua antavana viranomaisena.

Tässä yhteydessä AOA viittasi pääministeri Orpon hallitusohjelman kirjaukseen laitoksesta kadonneista lapsista. Kirjauksen mukaan viranomaiset velvoitetaan ”aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijoitettu tai huostaanotettu kadonnut lapsi löydetään nopeasti ja saadaan palautettua”.

8.4.2 Riskiarviolomake

Tarkastuksella tutustuttiin muutamiin lapsista tehtyihin poliisille toimitettuihin riskiarvioihin.

Riskiarviot tehtiin tähän tarkoitukseen laaditulle lomakkeelle. Riskiarviolomakkeista voitiin havaita, että ne sisälsivät hyvin vakiomuotoista ja samasanaista kuvausta lapsen tilanteesta. Lomakkeissa kadonneen lapsen hengen ja terveyden vaaraa oli perusteltu hyvin yleisellä tasolla ilman, että olisi perusteltu nimenomaan kyseisen lapsen konkreettista ja yksilöllistä tilannetta ja kuvailtu lapseen kohdistuvaa vaaraa ja riskejä. Eräässä lomakkeessa oli kuvattu lapseen kohdistuvaa vaaraa seuraavasti:

Nuorella on taustalla päihteidenkäyttöä, omaehtoista kuljeskelua ja huolta psyykkisestä voinnista. Nämä ovat olleet myös syy sijoitukseen vaativan tason osastolle.

Toisessa lomakkeessa todettiin vaaran osalta seuraavaa:

Nuorella on vakavaa päihteidenkäyttöä sekä ajautuu seuraan, jossa voi joutua väkivallan kohteeksi tai itse väkivallan toteuttajaksi. Nuorella on myös itsetuhoisuutta.

Kolmannessa riskiarviolomakkeessa todetaan vaaran osalta seuraavaa:

Nuorella on vakavaa ja päivittäistä päihteidenkäyttöä. Nuori on hyvin ahdistunut ja kertonut itsetuhoisista ajatuksistaan.

AOA totesi, ettei kuvatuissa riskiarvioinneissa perusteltu konkreettisesti lapsen joutumista välitöntä ja vakavaa henkeä, terveyttä tai turvallisuutta uhkaavaan vaaraan. Lomakkeissa ei kuvattu lapsen haitallista käyttäytymistä laajemmin, esimerkiksi sen toistuvuutta ja todennäköisyyttä, tai esimerkiksi sitä, mitä eri päihteitä lapsi käyttää, mikä lääkitys lapsella on, onko lääkkeitä mukana, mikä riski on sillä, jos lapsi ei ota lääkkeitään, minkälainen väkivallan uhka lapseen kohdistuu, miten se on todennettu ja niin edelleen. Muun muassa sillä, jos lapsella on tapana käyttää esimerkiksi useita eri huumausaineita samaan aikaan, on suuri merkitys lapseen kohdistuvan riskin arviointiin.

Kun kyse on sähköisesti toimitettavasta lomakkeesta, se antaa sinänsä mahdollisuuden laajastikin perustella yksittäisen lapsen tilannetta ja hänen olosuhteitaan sekä lapseen kohdistuvaa tosiallista riskiä joutua vakavaan henkeä, turvallisuutta tai terveyttä uhkaavaan vaaraan.

Esimerkiksi yleinen maininta lapsen päihteiden käytöstä, väkivaltaisesta käytöksestä tai sille altistumisesta ei ole tulkittavissa konkreettiseksi osoitukseksi välittömästä vaarasta ilman yksilöllistä lapsikohtaista selvitystä. Myöskään maininta lapsen mielenterveyden ongelmista ja/tai lapselle määrätystä lääkityksestä eivät yksistään vielä osoita lapsen olevan henkeä uhkaavassa vaarassa, vaan lapsen olosuhteet, hänen käyttäytymisensä, saamatta jäävän lääkityksen riskit ja niin edelleen, on tuotava esiin riskiarviossa ja perusteltava.

Riskiarviossa on syytä kuvata merkityksellisiltä osin lapsen historiaa, aikaisempaa käyttäytymistä tai tapahtumia ja välttämättömin osin lapsen terveydenhuoltoon liittyviä tietoja. Lapsen iällä ja myös lapsen tosiasiallisella kehitystasolla, lapsen sairauksilla tai vammaisuudella saattaa myös olla merkitystä poliisin tekemässä kokonaisarvioinnissa.

Lastensuojelulaitoksen ja sosiaalityöntekijän on aina tarvittaessa täydennettävä poliisille annettua riskiarviota, mikäli viranomaisen saa uusia merkityksellisiä tietoja lapsen tilanteesta.

AOA korosti, että poliisille tehtävässä virka-apupyynnössä ja siihen sisältyvässä lapsen yksilöllisessä riskiarviossa on siis konkreettisesti perusteltava, mitkä seikat voivat aiheuttaa lapselle ilmeisen hädän tai välittömän vaaran. Pelkkä abstrakti vaaran uhan mainitseminen ei ole riittävä muuttamaan tilannetta poliisilain mukaiseksi poliisitehtäväksi.

8.4.3 Häätäpaikannus

Sähköisen viestinnän palvelusta annetun lain 321 § edellyttää sijaintitietojen saamiseksi, että henkilö on ilmeisessä hädässä tai välittömässä vaarassa.

Häätäpaikannuksen tekeminen edellyttää, että konkreettisten tosiseikkojen perusteella voidaan päätyä siihen, että henkilö on ilmeisessä hädässä tai välittömässä vaarassa (hengen tai terveyden vaara). Häätäpaikannusta ei siis saa tehdä, jos kyse on pelkästään kadonneesta henkilöstä.

Poliisilain 5 luvun 8 §:n 3 momentin perusteella poliisilla on mahdollisuus saada televalvontatiedot, jos sen välitön toteuttaminen on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi (ns. kiirepaikannus). Tämänkin säännöksen mukaan tulee siis olla olemassa vakava uhka, jota pitää ryhtyä estämään välittömästi.

Virka-apupyynnössä voidaan pyytää poliisia tai hätäkeskusta paikantamaan lapsen puhelin edellä mainittujen säännösten nojalla. Kumpikin matkapuhelimen paikantamista koskeva säännös asettaa sen soveltamiselle kynnyksen, ja toisaalta säännökset myös antavat soveltajalleen jossain määrin harkinnanvaraa.

Puhelimen paikantamiselle on laissa säädetyt tietyt edellytykset muun muassa sen vuoksi, että kysymys on perusoikeutena turvattuihin yksityiselämän suojaan ja viestinnän suojaan puuttumisesta. Toisaalta säännösten yleisenä tavoitteena on suojata perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

Jos viranomaisen pitää lapsen puhelimen paikantamista välttämättömänä, on poliisille tehtävässä virka-apupyynnössä esitettävä perustelut, joista ilmenee konkreettisesti lapsen olevan välittömässä vaarassa.

8.4.4 Lasten luvattomien poistumisten seuranta ja analysointi

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan käytössä olevista asianhallintajärjestelmistä ei ole saatavissa tietoja laitoksesta kadonneiden lasten määristä tai siitä, mistä laitoksista lapset katoavat.

AOA:n näkemyksen mukaan sijaishuollon sisällöllisen kehittämisen ja valvonnan kannalta olisi tärkeää seurata laitos- ja lapsikohtaisesti sijaishuoltopaikoista kadonneiden lasten määriä ja heidän poissaolojensa syitä ja niiden kestoja, kuten myös tehtyjä toimenpiteitä karkumatkojen vähentämiseksi.

8.5 Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma

Tarkastuksella ilmeni, että Naulakallion eri osastoilla laaditut hyvää kohtelua koskevat suunnitelmat oli tehty Helsingin linjaorganisaation laatimalle pohjalle. Pohjassa ei juuri ollut tilaa vapaalle tekstille.

Lapset olivat kertoneet osastoilloissa omista ajatuksistaan suunnitelmasta, mutta asiasta ei ollut järjestetty jatkokyöskentelyä, jolla olisi ollut vaikutusta suunnitelman sisältöön.

Intro-osastoilla lapset olivat Osallisuuden aika ry:n työpajan johdolla laatineet oman hyvää kohtelua koskevan suunnitelman.

Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma ei ollut kaikilla osastoilla yleisesti nähtävänä ja lapset tunsivat kovin heikosti suunnitelman sisältöä, sen merkitystä tai sitä, että lasten tulisi voida osallistua sen laatimiseen.

Helsingin oman valvontayksikön tarkastusraportissa on todettu seuraavaa: ”Naulakallioon on tehty hyvän kohtelun suunnitelma. Luettavuudeltaan se on kuitenkin enemmän suunnattu aikuisille. Hyvän kohtelun suunnitelma oli vieras myös haastatelluille lapsille. Kehittämistarpeena hyvän kohtelun suunnitelma on hyvä päivittää helpommin luettavaksi lapsille ja se tulee päivittää vuosittain ja käydä lasten kanssa läpi säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa tai useammin, jos se on tarpeen uusien lasten myötä.”

Sijaishuoltopaikalla on lastensuojelulain mukainen positiivinen toimintavelvoite vahvistaa sijoitettujen lasten itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Tämän takia lastensuojelulaissa edellytetty hyvää kohtelua koskeva suunnitelma tulee laatia lastensuojelulain 61 b §:n mukaisesti yhdessä sijoitettujen lasten kanssa niin, että lasten ääni kuuluu suunnitelmassa.

Pykälän mukaan suunnitelma tulee käydä yhdessä läpi yksikköön sijoitettujen lasten kanssa ja suunnitelma tulee sijoittaa kaikkien nähtäville. Suunnitelma tulee lähettää tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle hyvinvointialueelle ja yksikköön sijoitetun lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle sekä se tulee arvioida ja tarkistaa vuosittain.

AOA:n näkemyksen mukaan hyvää kohtelua koskevalla suunnitelmalla voidaan ”jalkauttaa” laitoksen sääntöjä. Yhdessä lasten kanssa laadittu suunnitelma antaa henkilökunnalle ja laitoksen johdolle tarvittaessa mahdollisuuden arvioida sääntöjen mielekkyyttä ja tarpeellisuutta. Yhteisesti laadittu suunnitelma antaa laitoksen säännöille yleistä hyväksyttävyyttä, jolloin myös lapset voivat siihen sitoutua. Hyvän kohtelun suunnitelman yhdessä laatiminen ja kaikkien osapuolten sen noudattamiseen sitoutuminen voi myös vähentää rajoitustoimenpiteiden tarvetta, vähentää halukkuutta poistua laitoksesta ilman lupaa ja parantaa sijaishuollon laatua.

Mainittuja tavoitteita ei voida saavuttaa, jos suunnitelma laaditaan yksinomaan organisaation hierarkiassa korkeammalta tulleiden ohjeiden mukaan, vaan suunnitelma on tarkoitus laatia yhdessä lasten kanssa samalla varmistaen, että se on lapsille ymmärrettävä.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tiedot toimenpiteistä, joilla yksikössä asuvien lasten itsemääräämisoikeutta tuetaan, sekä tiedot sijaishuoltopaikan tavanomaiseen kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma ohjaa henkilökuntaa suunnittelemaan ja kehittämään toimintaa ja työtapoja niin, että rajoitustoimenpiteisiin ei tarvitse turvautua.

Sijaishuollossa olevilla lapsilla on oikeus tietää, minkälaisia sääntöjä ja käytäntöjä laitoksella on ja mihin ne perustuvat. Sijaishuoltoa järjestävän laitoksen on selvitettävä lapselle ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa kussakin asiassa sekä se, minkälaiset ovat laitoksen velvollisuudet ja oikeudet asiassa.

Suunnitelmassa voitaisiin vastata esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin:

Mikä on suunnitelman tarkoitus?

Mikä on laitoksen antaman hoidon tarkoitus?

Mikä on rajoitusta?

Mitä rajoitukset merkitsevät lapsen kannalta?

Milloin ja miten rajoitustoimenpidettä voidaan käyttää?

Kuka rajoitustoimenpiteisiin voi turvautua ja kuka niistä päättää?

Mikä on rajoitustoimenpidettä koskevan päätöksen merkitys?

Miten asiaa perustellaan kirjausmerkinnöissä ja lasta koskevissa päivittäismerkinnöissä?

Miten lapsi saa tietoja itsestään tehdyistä laitoksen laatimista asiakirjoista?

Miten rajoitukset eroavat laitoksen kasvatuksellisista säännöistä?

Miten lapsi voi laitoksessa reagoida epäkohtiin, miten hän saa äänensä kuuluviin? Miten siis huolehditaan lapsen osallisuuden toteutumisesta?

Mitkä ovat lapsen oikeudet?

Vastatoimien kieltö. Lapsella pitää olla tieto siitä, että hän voi ilman haitallisten seuraamusten pelkoa tuoda esiin kokemiaan tai havaitsemiaan ongelmia ja epäkohtia.

Jos laitoksessa on useita yksiköitä, joilla on omat säännöt, mitkä ne ovat ja miksi yksiköissä on eri säännöt ja käytännöt?

Miksi ja missä tilanteissa sääntöjä sovelletaan yksilöllisellä tavalla?

Suunnitelma voi sisältää myös osuuden, jossa selvitetään esimerkiksi, miten hatkaamiseen suhtaudutaan, miten lapsi voi toimia ollessaan hatkassa ja mitä tapahtuu hatkaamisen jälkeen?

Suunnitelmassa on kuvattava, millä tavoin laitos edistää ja huolehtii sijoitettujen lasten oikeusturvan toteutumiseen liittyvistä asioista.

Laitoksessa tulee olla lasten saatavilla ohjeet kantelun tekemiselle ja kanteluviranomaisten sekä sosiaaliamiehen yhteystiedot. Samanlainen ohjeistus tulee tehdä myös valituksen tekemisestä hallinto-oikeudelle.

Ohjeistus voi esimerkiksi sisältää luettelon siitä, mistä rajoitustoimenpiteistä voi lastensuojelulain mukaan valittaa, miten ja missä ajassa valitus tehdään, sekä esimerkiksi tiedot lapsen mahdollisuudesta pyytää rajoituspäätöksen täytäntöönpanon keskeyttämistä tai suullista käsittelyä hallinto-oikeudessa. Ohjeissa tulisi myös selvittää, miten maksutonta oikeusapua on saatavissa.

Koska sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu osana sijaishuollon valvontaa rajoitustoimenpiteiden ja laitoksen kasvatuksellisen sääntöjen valvonta, on perusteltua, että sosiaalityöntekijä käy ”oman” lapsensa kanssa läpi suunnitelman ja arvioi, miten kyseinen lapsi on osallistunut suunnitelman tekoon ja miten hänelle on selvitetty suunnitelman sisältöä ja hänelle kuuluvia oikeuksia.

8.6 Lasten esille tuoma työntekijän käytös

Lasten kanssa keskusteluissa tuli ilmi, että eräs työntekijä oli kohdellut osaston lapsia mielivaltaisesti ja epäasiallisella tavalla. Lapset kertoivat, että he olivat kertoneet asiasta muille työntekijöille ja sittemmin laitoksen johdolle. Asiaa tarkastuksella selvitettyä ilmeni edelleen, että myös eräs laitoksen työntekijä oli tehnyt asiasta ilmoituksen johdolle.

Asiaa oli selvitetty laitoksen sisäisesti ja asia oli tarkastajille esitetyn mukaisesti hoidettu. AOA piti menettelyä hyvänä ja lainmukaisena lasten osallisuutta ja luottamusta edistävänä menettelynä.

AOA piti tarpeen todeta kuitenkin yleisesti seuraavan.

Jos sijoitettu lapsi kertoo kokemistaan tai havaitsemistaan epäkohdista laitoksessa tai omalle sosiaalityöntekijälleen, on lapsen kertomaa ryhdyttävä selvittämään ja tarvittaessa ryhdyttävä niihin toimenpiteisiin, joita asia kulloinkin antaa aihetta. Lapselle on kerrottava, mihin toimiin hänen esiin tuomansa epäkohdan selvittämiseksi on ryhdytty ja mitä toimenpiteitä tämä selvittäminen on aiheuttanut. Lapselle ei saa jäädä epäselväksi, onko asiaa ryhdytty selvittämään. Lapselle ei myöskään saa tulla sellaista mielikuvaa, että epäkohdasta kertominen oli turhaa.

Jokaisella laitoksen työntekijällä on velvollisuus puuttua lapsen huonoon kohteluun, on se sitten sanallista tai muuta viestintää tai tekoja. Yhtä tärkeää on, että sijoitettujen lasten esille tuomiin mahdollisiin epäkohtiin puututaan ja ne selvitetään tarvittaessa kaikkien nuorten kanssa.

Jokaisella on oikeus tuoda esille kokemiaan tai havaitsemiaan epäkohtia ilman vastatoimien pelkoa. Laitos tai muu sijaishuoltopaikka ei voi omalla toiminnallaan estää tai heikentää sinne sijoitetun lapsen oikeutta kertoa kokemistaan epäkohdista laitoksen työntekijöille, omalle sosiaalityöntekijälleen tai esimerkiksi laillisuusvalvojalle.

Sijaishuoltopaikan ja sosiaalityöntekijän on kerrottava lapsille ja nuorille, miten he voivat toimia, jos he kokevat tulleen epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi tai jos esimerkiksi rajoitustoimenpiteet tuntuvat lapsista kohtuuttomilta tai vääriltä. Tähän sisältyy myös velvollisuus kertoa lapsille ja nuorille oikeussuojakeinojen käyttämisestä siis myös kantelun tekemisen mahdollisuudesta ja tukea heitä sen tekemisessä.

8.7 Yhteistyö psykiatrisen erikoissairaanhoidon kanssa ja asiakastietojärjestelmän ongelmat

Tarkastuksella keskusteltiin henkilökunnan kanssa sijoitettujen lasten mielenterveyden- ja päihdehoidon vakavista puutteista.

Naulakallion terveydenhuollon työntekijöiden näkemyksen mukaan laitoksessa on lapsia, jotka tarvitsisivat psykiatrista hoitoa, joka on tukevampaa ja tiiviimpää, kuin mitä Naulakalliossa on annettavissa.

Tarkastuksella todettiin asiakirjoista, että eräälle lapselle oli tehty edellisessä helmikuussa lähete erikoissairaanhoidon. Lähete oli hyväksytty, mutta lapsi ei ollut vielä syyskuussa tavannut lääkäriä kuin yhden kerran.

Henkilökunta kertoi, että lapsi voi saada lähetteen erikoissairaanhoidon, mutta erikoissairaanhoidossa hoitoa ei tosiasiallisesti aina aloiteta tai hoidon aloittamiselle on huomattavia viiveitä.

Mielenterveysongelmien lisäksi lapsella saattaa olla päihdeongelma. Erikoissairaanhoidossa hoitoa ei kuitenkaan aloiteta, koska erikoissairaanhoidon tulkinnan mukaan lapsen päihdeongelma tulisi hoitaa ensin. Lapsen päihdeongelma on siis asetettu psykiatrisen hoidon aloittamisen edellytykseksi.

Laitos kertoi myös erityisistä ongelmista mielenterveyshoidon jatkamisessa tai sen aloittamisessa nuoren siirtyessä huostaanoton loppuessa jälkihuoltoon. Nuoren jo aloitettuun hoitoon voi tulla katkoksia tai hoidon aloittaminen osana jälkihuoltoa voi viivästyä. Tällaisessa tilanteessa (hoidon aloittamisen viivästyessä) jälkihuollossa olevan nuoren motivaatio ja sitoutuminen hoitoon voi olla haastavaa. Mikäli jonottaminen hoitoon kestää kauan, voi olla mahdollista, ettei hoitoa päästä enää aloittamaan.

Naulakallion terveydenhuollon työntekijöiden mukaan työ laitoksessa menee hukkaan, jos itsenäistymisvaihe epäonnistuu. Laitoksessa yritetään mahdollisimman aikaisin miettiä jälkihuoltoa, mutta työntekijöiden mukaan valitettavasti voi käydä niin, että lapsen tarpeet ja palvelut eivät kohtaa itsenäistymisvaiheessa. Nuori ei kykene eikä pärjää yksin. Työntekijöiden mukaan tuen pitää olla päällekkäistä.

Naulakallion työntekijät kokivat lisäksi erityisenä ongelmana tiedon saamisen terveydenhuollosta ja terveydenhuollon asiakaskirjauksista. Tarkastuksella esimerkiksi kävi ilmi, että Naulakallion sairaanhoitaja ei nähnyt terveydenhuollossa tehtyjä merkintöjä Apotissa, jolloin ajantasainen tietojensaanti estyy. Laitos ei näe myöskään, mitä HUS:in päivystyksessä on kirjattu, eli lääkärin tekemiä merkintöjä ei nähdä laitoksessa. Myöskään Naulakallion konsultoiva lääkäri ei näe mainittuja kirjauksia tietojärjestelmästä.

Laitoksen työntekijän mukaan tilanteissa on mahdollista tehdä tietopyyntö, mutta pyynnön käsittelyssä kestää useita viikkoja. Varsinkin tiedot lapsen ajankohtaisesta voinnista laitokseen päivystyksestä palatessa tarvitaan kuitenkin heti.

AOA totesi seuraavan.

Lastensuojelulain 40 §:n ja 45 §:n mukaan lapsella on huostaanoton aikana ehdoton oikeus saada tarpeenmukaista sijaishuoltoa mukaan lukien lapsen tarvitsemat terveydenhuollon palvelut.

Lastensuojelulain 15 §:n mukaan hyvinvointialueen terveydenhuollon toimintayksikön on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle.

Lapsen hoito ja kasvatusta voi edellyttää sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palvelujen järjestämistä samanaikaisesti. Tällöin sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen tulisi järjestää palvelut yhteistyössä joko terveyskeskuksen tai erikoissairaanhoidon kanssa siten kuin sosiaalihuoltolaissa ja terveydenhuoltolaissa säädetään.

Lastensuojelulain säännös merkitsee sitä, että asiantuntija-avun lisäksi terveyskeskuksen ja erikoissairaanhoidon velvollisuutena on tarvittaessa järjestää lapsen tutkimus sekä tarpeenmukaiset hoito- ja terapiapalvelut. Pykälässä ei ole rajattu, minkälaisista tutkimuksista, hoidosta tai terapiapalveluista on kyse. Terveydenhuollon tutkimuksen tarkoitus on arvioida, mistä lapsen yksittäiset oireet kertovat ja mitä mahdollisia terveydentilaan tai vammaan liittyviä seikkoja oireilun taustalla on. Esimerkiksi, jos on epäily siitä, että lapsella on diagnosoimaton vamma, oppimisvaikeus, neuropsykiatrinen oireyhtymä tai mielenterveysongelma, on tämä selvitettävä perus- tai erikoissairaanhoidossa.

Sosiaalihuoltolain 2 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisesti toteutetuissa palveluissa, tai kun asiakas muutoin tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on sovellettava sosiaalihuoltolain säännöksiä tuen tarpeita vastaavien sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja terveydenhuoltolain säännöksiä lääketieteellisen tarpeen mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon antamisesta. Jos sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon palveluihin sisältyy toimintamuotoja, jotka soveltuvat molempien toimialojen käyttöön, palvelut tulee valita asiakkaan edun parhaiten turvaavalla tavalla.

Terveydenhuoltolain 8 a §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa tai kun potilas muutoin tarvitsee sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluja on sovellettava terveydenhuoltolain säännöksiä lääketieteellisen tarpeen mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon antamisesta ja sosiaalihuoltolain säännöksiä tuen tarpeita vastaavien sosiaalihuollon palvelujen antamisesta. Jos sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluihin sisältyy toimintamuotoja, jotka soveltuvat molempien toimialojen käyttöön, palvelu tulee valita asiakkaan edun parhaiten turvaavalla tavalla.

Mielenterveyden hoitoa saavalle potilaalle on turvattava hänen tarvitsemansa terveyden- ja sairaanhoidon kokonaisuus. Mielenterveyden hoitoa on toteutettava myös perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteistyönä. Potilaan siirtyessä terveydenhuollon toimintayksiköstä toiseen tai sosiaalihuollon laitostai asumispalveluihin on turvattava tarpeenmukaisen hoidon jatkuvuus.

Mielenterveyden hoito on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän ehkäisevän mielenterveystyön kanssa.

Terveydenhuoltolain 32 §:n 2 momentin mukaan, jos sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, päätösten tekeminen tai sosiaalihuollon toteuttaminen edellyttävät terveydenhuollon palveluja, on hyvinvointialueen terveydenhuollon ammattihenkilön osallistuttava sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten, kuten terveydenhuollon, palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Terveydenhuoltolain 53 §:n 1 momentissa säädetään määräajasta, jonka aikana hoidon tarpeen arviointi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa on aloitettava. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut sairaanhoitopiiriin kuntayhtymän sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoitoa toteuttavaan toimintayksikköön taikka perusterveydenhuollon yhteydessä toteutettavaan erikoissairaanhoidon toimintayksikköön.

Lisäksi terveydenhuoltolain 53 §:n 2 momentin mukaan hoidon tarpeen arvioinnin perusteella tarpeelliseksi todettu hoito on järjestettävä alle 23-vuotiaille hoidon edellyttämä kiireellisyys huomioon ottaen kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun hoidon tarve on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaanotettuna, on lapsen tarvitsema hoito järjestettävä edellä kuvatuin tavoin sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain mukaisesti yhteistyönä sosiaalitoimen lastensuojelun ja terveydenhuollon toimijoiden kesken. Vastuut määräytyvät siten kuin em. säännöksissä on todettu.

Sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain säännökset, jotka koskevat monialaista yhteistyötä, on laadittu ehdottomaan muotoon. Tällöin lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oikeus ja velvollisuus edellyttää, että terveydenhuollon ammattihenkilö osallistuu esimerkiksi lapsen palvelutarpeen arviointiin ja lasta koskevan asiakassuunnitelman laatimiseen silloin, kun lapsi tarvitsee erityisiä terveydenhuollon palveluja.

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten tulisi saada tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut viivytyksettä. Erityisesti silloin, kun havaitaan, että lapsen lastensuojelutarpeen taustalla on (myös) mielenterveyteen ja/tai päihderiippuvuuteen liittyviä ongelmia, on lastensuojelun oltava yhteydessä terveydenhuoltoon tarvittavien terveydenhuoltopalvelujen järjestämiseksi.

Hoitotakuuta koskevat säännökset, edellä mainitut sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain säännökset yhteisistä palveluista, lastensuojelulain 15 §:n sisältämä velvollisuus järjestää lapselle terveydenhoitoa sekä kaikkia viranomaisia koskeva lapsen edun toteutumisen ensisijaisuuden periaate merkitsevät myös sitä, että ainakin silloin, kun kysymys on huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen selvittämisestä tai sijaishuollossa olevan lapsen välttämättömien tutkimusten, hoidon tai terapiapalvelujen järjestämisestä, mainittu hoito ja tutkimus olisi järjestettävä mahdollisesta jonotilanteesta huolimatta kiireellisenä.

Terveydenhuoltolain 69 §:n 2 momentin mukaan, jos lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista, lapselle ja hänen perheelleen on sen estämättä, mitä hoitoon pääsystä terveydenhuoltolain 51–53 §:ssä säädetään, järjestettävä viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät terveydenhuollon palvelut.

Säännös merkitsee sitä, että mikäli lapsen (ja perheen) lastensuojelun tarve perustuu pääasiassa lääketieteellisiin syihin ja riittämättömiin terveydenhuollon palveluihin, ei hoitoon pääsyä (hoitotakuuta) koskevia säännöksiä sovelleta, vaan lapsen terveyspalvelut tulee tällöin järjestää jonotilanteesta riippumatta viivytyksettä.

Terveydenhuoltolain, sosiaalihuoltolain sekä lastensuojelulain 15 §:n säännökset terveydenhuollon erityisistä velvollisuuksista merkitsevät sitä, että ensisijainen vastuu lapsen hoidosta ja huolenpidosta esimerkiksi silloin, kun kysymys on avohuollossa tai sijaishuollossa järjestettävästä mielenterveyshoidosta ja/tai päihderiippuvuushoidosta, on terveydenhuollon viranomaisilla.

Sijoitetulla lapsella on oikeus saada sijaishuoltonsa kannalta tarpeellinen lääketieteellinen hoito ja huolenpito siten, kuin lainsäädännössä määrätään. Se, että lapsella on useita sairauksia ja ongelmia, ei saa estää tai viivyttää hoidon aloittamista tai sen jatkamista. Jos lapsen tarpeet edellyttävät monialaista yhteistyötä ja eri viranomaisten toimia, on asiaa selvitettävä ja hoitoa annettava hyvässä yhteistyössä.

AOA totesi tässä yhteydessä tiedonsaannista ja tiedon käyttämisestä sekä uuden 1.1.2024 voimaantullen asiakastietolain säännöksistä seuraavan.

Asiakastietolaissa on säädetty oikeudesta käyttää salassa pidettäviä tietoja sosiaalihuollon omassa toiminnassa ja monialaisessa yhteistyössä. Järjestämisvastuussa olevan viranomaisen on huolehdittava muun muassa käyttöoikeuksien avulla siitä, että sen työntekijöillä on mahdollisuus käyttää ja saada tehtävissään tarvittavia välttämättömiä tietoja.

Viranomaisen on käyttö- ja luovutuslokitietojen perusteella seurattava salassa pidettävien tietojen asianmukaista käyttöä ja niiden luovuttamista viranomaisessa.

Asiakastietolain 9 §:n mukaan oikeuden käyttää asiakastietoja on perustuttava sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön ja muun asiakastietoja käsittelevän henkilön työtehtävään ja annettavaan palveluun siten, että henkilöllä on oikeus käyttää vain työtehtävissään tarvitsemiansa välttämättömiä asiakastietoja.

Palvelunantajan on määriteltävä, mitä välttämättömiä asiakastietoja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöllä ja muulla asiakastietoja käsittelevällä henkilöllä on oikeus käyttää.

Palvelunantajan on pidettävä rekisteriä asiakastietojen käsittelyssä käytettävien tietojärjestelmiensä ja asiakasrekisteriensä käyttäjistä sekä näiden oikeuksista käyttää asiakastietoja.

Asiakastietolaki sisältää säännökset (lain 7 luku) kirjaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön toteuttaessa palvelua yhdessä, sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden toimialojen välisessä yhteistyössä.

Tiedonsaantioikeudesta sosiaali- ja terveydenhuollon välillä on säädetty lain 53 §:ssä. Säännöksen 5 momentissa on säädetty sosiaalihuollon palveluntajan oikeudesta saada ja käyttää välttämättömiä potilastietoja asiakkaan sosiaalipalvelun järjestämiseksi tai toteuttamiseksi. Säännöksen mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada terveydenhuollon palveluntajilta sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Lain 57 §:ssä on säädetty tiedonsaantioikeuden toteuttamisesta tietojärjestelmän avulla. Säännöksen mukaan 53–55 §:ssä tarkoitetun tiedonsaantioikeuden saa toteuttaa valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen tai muun palveluntajien yhteisen tietojärjestelmän avulla sen jälkeen, kun hoitosuhteen tai asiakassuhteen olemassaolo potilaan tai sosiaalihuollon asiakkaan ja luovutuspyynnön esittäjän välillä on tietoteknisesti varmistettu. Tiedonsaantioikeuden toteuttamisessa mainitun tietojärjestelmän avulla on 53–55 §:n sääntelyn lisäksi noudatettava, mitä säädetään käyttöoikeudesta välttämättömään asiakastietoon.

AOA totesi, että sijaishuollosta vastuussa olevalla viranomaisella on velvollisuus huolehtia, että sen työntekijöillä on mahdollisuus käyttää tietojärjestelmiä siten kuin asiakastietolaissa säädetään.

Koska tarkastuksen jälkeen erään sijoitettuna olevan lapsen hoidon järjestämisestä ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteensovittamisesta on tehty kantelu, AOA:lla ei ollut syytä tässä yhteydessä arvioida asiaa enempää.

8.8 Rajoituspäätösten kirjaaminen

Tarkastuksella arvioitiin muutamaa Apotista tulostettua eristämispäätöstä. Päätöksissä oli puutteita ainakin tiedoksiantomerkinnöissä, sillä päätöksistä ei ilmennyt, milloin ja miten päätös oli annettu tiedoksi. Tiedoksiantotapa-kohtaan oli kirjattu lapsen osalta: ”Tavallinen”. Päätöskappaleesta ei käynyt ilmi, oliko päätös annettu tiedoksi muille asianosaisille. Päätöksiin oli vain merkitty kohtaan ”muut tiedoksi saajat”: ”Yhteyshenkilöt: [nimi]”. Työntekijöiden mukaan puutteet johtuivat tietojärjestelmä Apotista.

Eristämispäätöksiin ei ollut merkitty eristämisen alkamista ja sen lopettamishetkeä. Nämä ajankohdat ilmenivät kuitenkin eristämisen seurantamerkinnoista.

Eristämispäätöksistä ei selvinnyt, oliko samanaikaisesti tai välittömästi ennen eristämispäätöstä käytetty muita rajoitustoimenpiteitä. Kuitenkin eristämispäätöksen perusteluista ilmeni, että lasta oli talutusotteessa viety eristystilaan. Tämän perusteella vaikutti siltä, että eristämistä olisi edeltänyt lapsen kiinnipito.

Eristämispäätöksissä ei ollut selvitetty lapsen/asianosaisen mielipiteen/kuulemisen sisältöä eikä myöskään hallintolain mukaista perustetta kuulematta jättämiseen.

Eristämispäätöksen valitusosoituksesta puuttui tieto valituksen maksuttomuudesta.

Keskusteluissa ilmeni lisäksi, ettei tietojärjestelmä Apottiin voinut kirjata henkilöntarkastuksesta tehtyä päätöstä eikä tulostaa asianosaisille omaa kappaletta.

Työntekijöiden mukaan Apotti antaa työntekijälle mahdollisuuden tehdä valmiiksi asti yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen, vaikkei kyseisellä työntekijällä olisi toimivaltaa tehdä päätöstä.

AOA totesi ensin seuraavan.

Henkilökunnan käytössä olevan asiakastietojärjestelmän yhtenä tarkoituksena on kirjata asiakasta koskevia tietoja siten kuin asiakastietolaissa ja lastensuojelulaissa säädetään. Näiden tietojen perusteella tehdään lasta ja hänen perhettään koskevia päätöksiä. Lastensuojelulaissa on erikseen säädetty siitä, kenellä on toimivalta tehdä yksilöä koskevia päätöksiä.

Käytössä olevien sähköisten asiakastietojärjestelmien on oltava sopusoinnussa lainsäädännössä viranomaiselle asetettujen velvoitteiden kanssa. Mikäli näin ei ole, viranomaisen on ryhdyttävä välittömästi korjaaviin toimenpiteisiin asiakastietojärjestelmissä olevien puutteiden tai virheellisyyksien korjaamiseksi ja saattamiseksi lainmukaiselle tasolle.

AOA totesi vielä seuraavan.

Rajoituspäätöksiin on selvästi merkittävä rajoituksen alkaminen ja sen päättyminen. Riittävää ei ole se, että nämä tiedot ilmenevät mahdollisesti muista lasta koskevista asiakirjoista.

Rajoituspäätöksiin on kirjattava, mikä on ollut lapsen mielipiteen tai asianosaisen kuulemisen sisältö. Jos asianosaista ei ole voitu kuulla, on päätökseen merkittävä perustelut hallintolain mukaisen kuulemisen tekemättä jättämiselle.

Rajoituspäätökset on annettava tiedoksi asianosaisille hallintolaissa ja lastensuojelulaissa säädetyn mukaisesti. Jos päätöksestä ei voi valittaa (kuten esimerkiksi henkilöntarkastuksen osalta), on valituskielto oltava kirjattuna asianosaiselle annettuun päätökseen.

Hallintolain 47 b §:n mukaan päätökseen liitetystä valitusosoituksesta on ilmentävä valitusaika ja mistä alkaen se lasketaan. Jos tiedoksiantotapa ja ajankohta puuttuvat päätöksestä, ei asianosaisella (tai tuomioistuimella) ole mahdollisuutta laskea sitä, missä ajassa valitus tulee tehdä.

Hallintolain 47 §:n mukaan valitusosoituksessa on lisäksi selostettava säännökset valituskirjelmän sisällöstä, liitteistä ja valituksen perille toimittamisesta sekä valituksen käsittelystä perittävistä maksuista.

Tuomioistuinmaksulain (1455/2015) 5 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä lastensuojelulain mukaisissa asioissa, lukuun ottamatta lastensuojelulain 16 c §:ssä tarkoitettuja, kuntien keskinäisiä korvauksia koskevia asioita.

Valitusosoituksista tulee ilmetä siis myös tuomioistuinmaksulain mukainen valituksen maksuttomuus lastensuojeluasioissa.

AOA arvioi, että tietojärjestelmä Apotista tulostuva asianosaisille annettava päätösasiakirja ei ainakaan edellä todetu in osin näyttäisi olevan hallintolain mukainen.

8.9 Sivistykselliset oikeudet

Naulakallion laitoksen alueen välittömässä läheisyydessä sijaitsee Helsingin kaupungin opetustoimialan ylläpitämä peruskoulu. Naulakallion mukaan koulu on hyvin resursoitu vastaamaan perusopetusta saavien lasten erityisiin tarpeisiin.

Naulakallioon sijoitetuista lapsista mainittua koulua kävi vain muutama lapsi. Johtajan mukaan kuitenkin monella lapsella olisi lastensuojelullisista syistä tarve päästä Naulakallion erityiskouluun. Erityiskoulu palvelee kuitenkin koko Helsinkiä, minkä vuoksi kaikki Naulakallioon sijoitetut lapset eivät ole saaneet paikkaa, vaikka koulupaikkaa sitä on haettu. Johtajan mukaan päätökset koulupaikoista tehdään tarveharkinnan perusteella ja kaikkein kiireellisimmissä tilanteissa lapsi saa koulupaikan tästä koulusta.

AOA:n näkemyksen mukaan lastensuojelun tulisi yhdessä opetuksen toimialan kanssa neuvotella siitä, miten Naulakallioon sijoitettujen lasten sivistyksellisten oikeuksien toteutumista voidaan tukea ja edistää.

Lastensuojelulain 52 a §:n mukaan lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja opetukseen sijaishuollon aikana siten kuin niistä säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018), perusopetuslaissa (628/1998) sekä oppivelvollisuuslaissa (1214/2020). Lapsen asiakassuunnitelmaan on kirjattava, miten hänen varhaiskasvatuksensa, perusopetuksensa, oppivelvollisuuslaissa tarkoitettu koulutus tai muu opetus järjestetään sijaishuollon aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen tai koulutuksen järjestäjän kanssa lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen valmistelun aikana sekä sijoituksen aikana.

Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee toimia yhteistyössä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen tai koulutuksen järjestäjän kanssa.

Mainittu säännös asettaa lapsen vastuu sosiaalityöntekijälle erityisen velvollisuuden osallistua sijoitetun lapsen sivistyksellisten oikeuksien edistämiseen yhteistyössä lapsen vanhempien, lapsen, sijaishuoltoapaikan ja opetuksen järjestäjän kanssa.

Säännöksen 3 momentissa asetettu velvollisuus koskee sijaishuoltoapaikkaa ja asettaa yhteistyövelvoitteen mm. lapsen päivittäisen opetuksen järjestämiseksi.

Pykälässä asetettu yhteistyövelvoite voi edellyttää esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden aikaisen opetuksen järjestelyjä yhdessä koulun kanssa, erityisen tuen tarpeen arviointia ja sen järjestämiseen osallistumista tai esimerkiksi tarpeenmukaisen koulupaikan varmistamista lapselle.

Opetuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että sen hallinto- ja päätöksentekomenettelyt turvaavat lapsen oikeutta tarvitsemaansa tukeen ja erimielisyystilanteissa lapsi pääsee oikeuksiinsa.

Erimielisyystilanteissa huostaanotetun lapsen sosiaalityöntekijä voi tehdä hakemuksen erityisen tuen järjestämisestä myös tietyssä koulussa, jonka johdosta opetuksesta vastaava toimielin tai sen alainen viranhaltija tekee hallintolaissa hallintopäätökselle asetetut vaatimukset täyttävän valituskelpoisen päätöksen.

Oppilaan erityisen tuen päätöksen tulee aina perustua tapauskohtaiseen harkintaan ja lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Tuen järjestäminen on arvioitava ensisijaisesti lapsen edun ja perusopetuksen tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta.

8.10 Erityisen huolenpidon järjestäminen ja päihdekatkaisu ja -hoito Helsingin omissa yksiköissä

Tarkastuksella ilmeni, että Helsingillä ei ole omaa erityisen huolenpidon yksikköä ja sijoitukset erityiseen huolenpitoon tapahtuvat valtion koulukoteihin ja Lausteen perhetukikeskukseen. Tarkastuksella jäi epäselväksi, miten lapsen päihdeongelmia pystytään ratkomaan Helsingin omissa laitoksissa.

Eduskunnan oikeusasiamies on listannut eduskunnan peruslakivaliokunnan toiveesta vuosittaisessa eduskunnalle annettavassa kertomuksessaan kymmenen keskeistä perus- ja ihmisoikeusongelmaa. Lastensuojelun osalta kertomuksessa on todettu, että lapset, jotka huonokuntoisuutensa tai vaikeiden oireidensa vuoksi tarvitsevat väliaikaisesti sellaista vaativaa sijaishuoltoa, johon kuuluu paljon erilaisia integroituja palveluja ja tukea, tai lapset, jotka tarvitsevat muuta erityistä yksilöllistä sijaishuoltoa, voivat joutua jonottamaan erityisen huolenpidon jaksoille (EHO-jaksolle) tai muuhun erityisen tarpeensa mukaiseen sijaishuoltopaikkaan useiden kuukausien, jopa vuoden ajan.

Lisäksi lastensuojelun sijaishuollossa ei ole juurikaan sellaisia yksiköitä tai palveluita, joiden avulla pystyttäisiin puuttumaan tehokkaasti lapsilla esiintyviin vakaviin päihdeongelmiin esimerkiksi tarjoamalla tarvittaessa päihdehoitoon kytkeytyviä mielenterveyspalveluja tai katkaisemalla lasta vahingoittava päihdekierre.

AOA piti huolestuttavana sitä, ettei Helsingin kaupungilla ole mahdollisuutta järjestää erityistä huolenpitoa sen omissa laitoksissa, ottaen huomioon erityisesti sen, että Helsingissä lastensuojelun asiakasmäärät ovat Suomen suurimpia. Epäkohtana voidaan pitää myös puutteita lasten päihdeongelmien hoidossa, erityisesti katkaisuhoidon ja sen jälkeisen kuntouttavan vieroitushoidon järjestämisessä.

Sosiaalipalvelut ovat hyvinvointialueille kuuluvia lakisääteisiä, pakollisia tehtäviä. Lähtökohtaisesti hyvinvointialue itse päättää siitä, missä laajuudessa se sosiaalipalveluja järjestää ja toisaalta myös sen, kuinka paljon määrärahoja se kulloinkin palveluihin osoittaa.

Hyvinvointialueella on kuitenkin oltava riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa. Järjestämisvastuunsa toteuttamiseksi hyvinvointialueella on oltava palveluksessaan toiminnan edellyttämä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö sekä hallinnollinen ja muu henkilöstö, hallinnassaan asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä muut tarvittavat toimintaedellytykset. Lisäksi hyvinvointialueella on oltava järjestämisvastuunsa toteuttamisen edellyttämä riittävä oma palvelutuotanto.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on katsonut, että julkisella vallalla on perustuslain 19 §:stä seuraava velvollisuus ylläpitää riittävästi omaa tuotantoa sen varmistamiseksi, että se voi kaikissa tilanteissa turvata jokaiselle riittävät ja yhdenvertaiset sosiaali- ja terveystalvet (PeVL 15/2018 vp, s. 16).

8.11 Helsingin kaupungin sisäinen valvonta

AOA pani merkille, että Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala on asianmukaisesti ja määrätietoisesti kehittänyt sijaishuollon ostopalvelujen valvonnan lisäksi myös lakisääteisen toimintansa omavalvontaa (tarkastukset, valvontapöytäkirjat ja SPro-ilmoitukset).

Kuten jo edellä on todettu, AOA arvioi, ettei hänen tarvitse enää ottaa kantaa niihin asioihin, joihin valvontayksikkö on omassa tarkastuksessaan jo kiinnittänyt Naulakallion lastenkodin huomiota.

9 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies päätti jatkaa asian käsittelyä eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteesta ja tässä tarkoituksessa pyytää **Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan lastensuojelulta** selvitystä siitä, mihin toimenpiteisiin lastensuojelu on ryhtynyt tässä pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen ja käsitysten johdosta.

Toimenpideselvitystä ei pyydetä ainoastaan Naulakallion lastenkodin osalta vaan myös yleisimmin koskien kaikkia kaupungin omia lastensuojelulaitoksia.

Selvitystä pyydetään seuraavista teemoista:

1. Työntekijöiden riittävä täydennyskoulutus, työnohjaus ja perehdytys lastensuojelulaitoksissa (8.1);
2. Henkilöstöresurssien riittävyys Naulakalliossa ja muissa Helsingin omissa lastensuojelulaitoksissa (8.2);

3. Naulakallion osaston tilojen home ja sisäilmaongelmat (8.3);
4. Tietojärjestelmä Apotin ongelmat, tietojen saamisen varmistaminen (8.7 ja 8.8);
5. Onko toimialalla suunnitelmia yhdessä opetustoimen kanssa siitä, miten sijoitettujen lasten sivistyksellisiä oikeuksia on mahdollista yhteistyössä edistää ja miten pitkien rajoitustoimien (LVR ja EHO) aikana lasten koulunkäynti voidaan turvata (8.9);
6. Miten Helsingin kaupunki on suunnitellut mahdollisesti omana toimintana järjestää erityistä huolenpitoa ja miten sijoitettujen lasten päihdekatkaisua ja vieroitushoitoa on tarkoitus kehittää. Tullaanko hoito järjestämään integroituna hoitona yhdessä terveydenhuollon kanssa? (8.7 ja 8.10).

Selvitys toimialan ja sen alaisen lastensuojelun mahdollisista toimenpiteistä tulee antaa **15.11.2024 mennessä**. Ilmoituksessa tulee käyttää viitteenä oman aloitteen asianumeroa **EOAK/3461/2024**. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti lisäksi toimialan lastensuojelun huomiota:

7. laitoksesta kadonneiden lasten osalta poliisille tehtävän virka-apupyynnön liitteeksi tehtävän riskiarvion perustelemisen merkitykseen ja lasten etsintään öiseen aikaan (8.4);
8. hyvää kohtelua koskevan suunnitelman laatimiseen ja sen merkitykseen (8.5) ja
9. sosiaalityöntekijän rooliin sijoitetun lapsen sivistyksellisten oikeuksien turvaamisessa (8.9).

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös Naulakallion lastenkodille ja Helsingin sisäisen tarkastuksen yksikölle.